

Samogitia

Samogitia (lot. – Žemaitija)

2009 / 5 (37)

Tauragės pils. Piešinys iš Inesos Anulytės archyvo

Paminklas Martynui Mažvydui Taragėje. Liudos Grikpėdienės nuotrauka

TURINYS

2–11 / Akvilina Krasauskaitė . Dangaus šviesulių kultas lietuvių mitologijoje ir liaudies mene

12–13 / Gabrielė Marija Butkutė. Salomėjos Nėries poetinio žodžio skambesys

13–20 / Inesa Anulytė. Sudie, mano vaikystės dvare!

21 / Inesa Anulytė. Karalienės

22–26 / Akvilina Krasauskaitė. Kaip aš suprantu šių dienų patriotizmą?

26–31 / Ana Aleksandravičienė. Žemaitėškė eilieraštė

31–33 / Laura Kaminskaitė. Blaivybė – mano gyvenimo stilius

34–36 / Agnė Stonytė. XXI amžiuje sninga juodais katinais ?

ELEKTRUONINIS ŽURNALS „SAMOGITIA“

PRUOJEKTA REM SPAUDUOS, RADĖJĖ,
TELEVIZIJĖS RIEMĖMA FONDS

REDAKCĖNĖ KOLEGĖJĖ:

MUKIENĖ DANUTĖ
(REDAKTUORĖ, KOLEGĖJĖS
PIRMINKĖ)
AMBRASŪNIENĖ RŪTA
GAUBĪS TUOMS
GAUBĪTĖ MARGARITA
MAZALS ARŪNS
PATIOMKINATĖ LAURA
SUNGAILIENĖ LORETA
ZAJANČKAUSKIENĖ INETA
ZAJANČKAUSKIS VALDIS

LEIDIEJĖ:
REGĖJUONU KULTŪRINIŲ
INICETĪVŲ CĖNTRŲ ĖR AKADĖMĖNĖ
ŽEMAITIŲ JAUNIMA KORPORACĖJĖ
„SAMOGITIA“

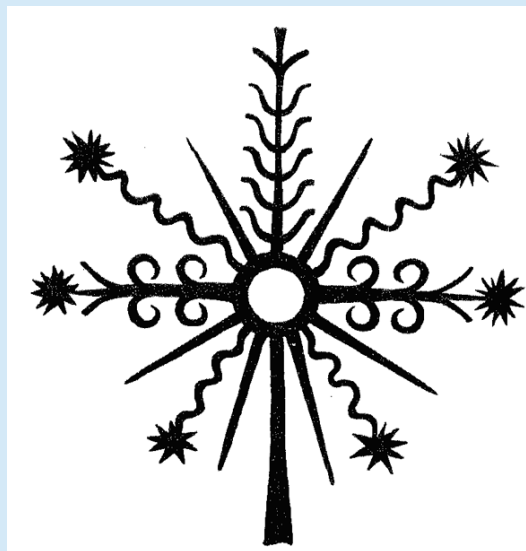
ADRESOS: GERBUTAVIČIAUS G.
10–213, VILNIOS. TEL./ FAKSOS
(8~5) 261 96 70,
MOB. TEL. 8 687 47 550.
EL. P. ZEMAICIU@GMAIL.COM

DANGAUS ŠVIESULIŲ KULTAS LIETUVIŲ MITOLOGIOJE IR LIAUDIES MENE

AKVILINA KRASAUSKAITĖ, Tauragės
„Versmės“ gimnazijos III b klasės moksleivė

DARBO VADOVĖ AUDRONĖ ANULIENĖ

Darbas 2008–2009 mokslo metais pristatytas Europos Sąjungos jaunųjų mokslininkų konkurso nacionaliniam etapui

IVADAS

Dangaus šviesulius žmogus ėmė stebėti žiloje senovėje. Jų lyg ir bijojo, ir nesuprato, tad ėmė garbinti. Šimtus tūkstančių metų žmogaus gyvenimą lydėjo ta pati dienos ir nakties, vasaros ir žiemos ciklinė kaita. Dieną dangumi visada keliaudavo spindinti ir šildanti saulė, naktimis dangaus skliautą išpuošdavo tūkstančiai žibančių žvaigždžių, tarp kurių plaukdavo mėnulis ir klajodavo planetos. Akmens amžiaus žmonės, stebėdami dangaus šviesulių judėjimą, gerai orientavosi laike ir žemėje. Dangus jiems buvo ir laikrodis, ir kelrodis. Sekdami mėnulio fazes nuo jaunaties iki delčios, senovės medžiotojai ir žvejai išmoko matuoti laiką. Jie pažino žvaigždes pagal jų išsidėstymą danguje, nustatė kai kuriuos dangaus kūnų judėjimo dėsningumus, suskirstė žvaigždes į žvaigždynus, pavadino juos sausumos ir jūros gyvūnų vardais.

Dangaus šviesulius senovės žmogus susiejo ir su savotiškais fantastinėmis būtybėmis, kurios gyveno panašiai kaip ir pats žmogus, dažnai dirbo tuos pačius darbus. Buvo manoma, kad ir žemėje ir danguje gyvena žvėrys ir juos medžiojantys žmonės, kad danguje šviesos didvyriai kovoja su tamsos pabaisomis (plg. 2, p. 3).

Smalsus žmogaus protas dangaus reiškinius bandė

suprasti ir paaiškinti. Tai liudija ir liaudies menas. Apie įvairiausių dangaus reiškinius sukurta mitų, pasakų, legendų, sakmių, mįslių, pripiešta įvairiausių piešinių, sugalvota įvairiausių ornamentų. Liaudies pasakojimai, dainos, tautodailės kūriniai, šnekamoji kalba, archeologiniai radiniai, pagaliau ir rašytiniai šaltiniai atskleidžia mūsų protėvių požiūrį į dangų ir jo kūnus.

Šiame darbe bus apsiribota nacionaliniu menu – folkloru ir tautodaile - bei senovės lietuvio Visatos samprata. Tad šio darbo pagrindinis tikslas - apibūdinti, analizuoti mūsų protėvių dangaus šviesulių kultą, pasitelkiant liaudies meno elementus, mitologijos bei humanitarinių mokslų (istorijos, etnologijos, folkloristikos, menotyros, religijotyros) žinias.

Lietuvių liaudies Visatos sampratos užuomazgų galima ieškoti akmens amžiuje. Lietuviai stebėdami saulę, mėnulį, žvaigždes ir kitus dangaus kūnus per ilgus šimtmečius susiformavo savitą požiūrį. Atsiradus žemdirbystei ir gyvulininkystei, dangaus šviesuliai imti garbinti dėl jų naudos. Žmonės piešė dangaus kūnų simbolius, kūrė pasakojimus, dainas, kur dangaus kūnai dažniausiai būdavo personifikuoti, į juos kreiptasi. Tai leidžia manyti, kad lietuviai turėjo dangaus šviesulių kultą. Jį apibūdinti ir stengtasi šiame darbe, analizuoti, sintezuoti išlikusias mūsų protėvių visatos sampratos išraiškas.

Apie tai byloja senieji rašytiniai šaltiniai – Volynės metraštis ir Malalo kronika (XIII a.) bei kiti raštai, iš kurių sužinome, kad lietuviai turėjo savitus astronomus ir kalendorius. Pavyzdžiui, karalius Žygimantas Augustas XVI amžiuje laikė burtininką, būrusį iš žvaigždžių (plg. 5, p. 5 – 14). Apie dangaus šviesulių kultą rašė ir Martynas Mažvydas.

Žvaigždynų, planetų, saulės ir mėnulio pavadinimai yra archajiški, neperimti iš romėnų kaip daugelio Europos tautų. Lietuviai savaip vadina ir mėnesius, ir paros dalis. Tai rodo tų žodžių senąją indoeuropietišką prigimtį.

1. ŽMONĖS ŽIŪRĖJO Į DANGŲ IR KŪRĖ

1. 1 SAULĖS KULTAS

Dar ir šiandien ne viena mūsų močiutė mena gražių pasakaičių apie saulės zuikučius, apie gražuolę aukso rūbais vilkinčią Saulutę, apie besišypsantį jaunikaitį Mėnulį, kasnakt saugantį ramų vaikelių miegą. Tai rodo senovės žmogaus sumanumą ir kūrybingumą. Į dangaus kūnus senovėje žmonės žiūrėjo itin pagarbiai, kad jų neužrūstintų, nes tvirtai tikėjo, kad gerį ir blogį žemėn siunčia dangus (Perkūnas). Todėl į dangaus kūnus visada kreipėsi pagarbiai, dažniausiai deminutyvinėmis formomis („Saulėle motinėle“, „Žvaigždėle sesele“ ir pan.). Vadinas, tikėta, kad nuo pačios žmonijos elgesio priklausė žemės gyventojų ramybė.

Su Saule, Mėnuliu, žvaigždėmis žmonės bendravo kaip su protingomis būtybėmis, kurias įsmeninavo ir suteikdavo vardus. Štai Saulė lietuvių tautosakoje dažnai vadinama mergele ar motule. Saulės kultas būdingas žemdirbių kultūrai, nes nuo saulės priklausė derlius. Saulės visažinystė įgavo teisėjo ar globėjo funkcijas: kartais ji dosni šilumos, kurios pakanka derliui subrandinti, o kartais ji per daug rūsti ir karšta, tad gali sunaikinti derlių ir žmogų pasmerkti badui. Saulės dievybė siejama ir su šiluma, ir su šviesa (plg. 1, p. 109 – 110).

Dangaus kūnai, taip pat ir saulė, buvo vaizduojami ne tik žmogaus, bet ir įvairių gyvūnų ir paukščių pavidalais. Archajiniai, mitologiniai vaizdiniai užfiksuoti ir mįslėse. Jose išliko ne tik pirmykščio žmogaus požiūris į Saulę, bet ir vardai, kuriais jie kreipėsi; atsispindėjo ir

buitinės detalės. Mįslėse minimas dangus, Aušra, tekanti ir nusileidžianti Saulė, blyškus Mėnulis ir kita. Štai keletas pavyzdžių:

„Aukso lenta praskilo, visi žmonės sukilo (Saulė)“;

„Gale lauko bačka trūko (Saulė užtekėjo)“ (6, p. 417).

Saulė senovėje buvo laikoma didžiąja dangaus ugnimi, žibintu. Ją nukaldino dievaitis Kalvelis ir mestelėjo į dangų, kad šviestų ir šildytų žmones. Tautosakoje Saulė turi netgi savo kiemelį, aptvertą tvora, į kurią galima patekti pro aukso vartelius. Kiemelyje yra sodas, kur auga auksiniai obuoliai, dažnai minimi mįslėse („Mažas obuolėlis visus apšviečia“; 8, p. 450). Mįslėse Saulė tapatinama su ugnimi, žalčiais, žirgais, pasaulio medžiu, lyginama su buitiniai daiktais. Štai apie tekančią Saulę sakoma: „Gale lauko katilėlis plauko“, „Vidury dvaro torielka karo“ (2, p. 14).

Be to, yra ir netikėtų lyginimų, pavyzdžiui, užtekanti Saulė lyginama su balta karve, avele ar ožkele: „Balta karvė subliovė – visas tvorą išgriovė“; „Balta ožka ledą graužia“ (2, p. 14). Įsmenininta Saulė vadinama ne tik dievybe, dangaus šeimininke, gyvybės teikėja, globėja, bet ir žemiškais žodžiais – mergele, motinėle ar „boba“. Ji ir mėnulio žmona – rūpinasi ne tik vaikais, bet ir vyru Mėnuliu, keliasi anksti ir eina jo žadinti:

Ein saulutė aplink dangų,

Oi kupole, kupolėli,

Aplink dangų mėnulio kelti.

Kelkis, mėnuli, kelkis, šviesusis,

Jau aš šviesi seniai keliausi

Ir nušviečiau visą svieta;

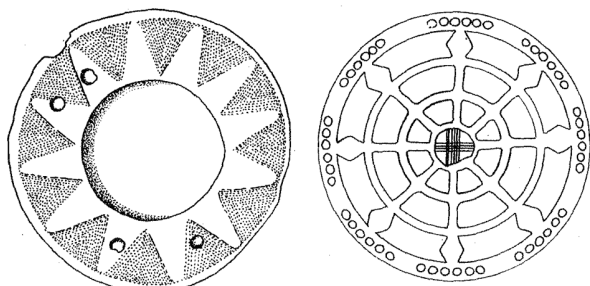
Seną, jauną, mažą, didį (2, p. 15).

Personifikuota Saulė didžiuojasi turinti daug giminaičių ir galinti juos apdovanoti: ji šildo piemenėlius, kuria ugnele, kloja patalėlį, maitina.

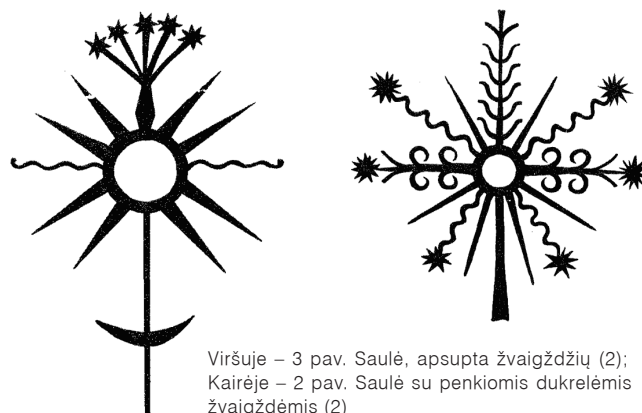
Ilgainiui Saulė pradėta vadinto dievybe, šeimininke, globėja. Ji gražuolė ilgais, auksiniais plaukais, vilkinti aukso rūbais, keliaujanti per dangų karieta, kinkyta juodu (vakaro) bei baltu (dienos) žirgais. Be to, ji dar ir moteris – verpianti, skalbianti, audžianti, prižiūrinti savo dukreles – žvaigždeles, besirūpinanti vyru mėnuliu.

Saulės kaip motinos įvaizdis įgauna aukščiausiąją meilės formą, todėl Saulė buvo garbinama labiausiai iš visų dangaus šviesulių. Ko gero, ypatingai ją mylėjo piemenėliai:

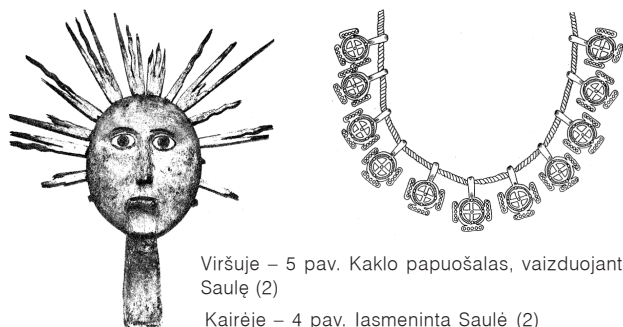
(Nukelta į 4 p.)

1 pav. Diržo sagtis su saule (2)

Viršuje – 3 pav. Saulė, apsupta žvaigždžių (2);
Kairėje – 2 pav. Saulė su penkiomis dukrelėmis žvaigždėmis (2)

Viršuje – 5 pav. Kaklo papuošalas, vaizduojantis Saulę (2)

Kairėje – 4 pav. Įsmeinta Saulė (2)

(Atkelta iš 3 p.)

Oi, saulele motinėle,
Pasigailėjai mūs vargelio,
Saulėl motule!
Jau senka kloneliai laukuose, laukuose,
Šildo kaitrioji saulelė dienose, dienose (2, p. 16).

Tikint, jog Saulė yra gyvybės teikėja, nebuvo galima gyvuliui atimti gyvybės Saulei šviečiant, nes buvo manoma, kad gyvuliai ilgai nenusibaigs, kankinsis, užsirūstins Saulė. Be to, leidžiantis Saulei nebuvo leidžiama užsnūsti, buvo žadinami ligoniai, kad Saulė nenusineštų jų gyvybės. Tikėdami, kad Saulė neša palaimą, lietuviai pradėdavo ir baigdavo svarbius darbus, o naktį bijojo piktųjų dvasių, kurios siaučia, saulei pasislėpus, – naktį.

Saulės motyvai dažni ne tik tautosakoje, bet ir tautodailėje (žr. pav. 1–5).

1. 2 MĒNULIO KULTAS

Mėnulis – nakties žibintas – taip pat blaškydavo tamsybę, kuri buvo grėsminga senovės žmogui, dėl

slankiojančių piktųjų dvasių. Mėnulis padėdavo apsisaugoti nuo priešų bei plėšrių žvėrių.

Apskritai žodis, „mėnulis“ turi bendrą šaknį su daugeliu indoeuropiečių kalbų. Manoma, kad jis pirmiausia kilęs iš žodžio „mainulis“ („mainosi“) pagal Mėnulio išvaizdos kitimą. Mėnulis archajinėse mįslėse paprastai lyginamas su maisto produktais, buitinais rakandais, gyvuliais:

„Palšas jautis pro langą žiūri (*Mėnulis*)“;
„Gale gryčios raguolis kabo (*Mėnuo*)“;
„Pilna marška trupinių ir kamputis lašinių (*Žvaigždės ir mėnulis*) (6, p. 416 – 417)“;
„Vidury dvaro / Blynas karo“;
„Prieš mūsų klėtėlę / Kabo duonos kampelis“;
„Šulinio gale sūris (2, p. 27)“.

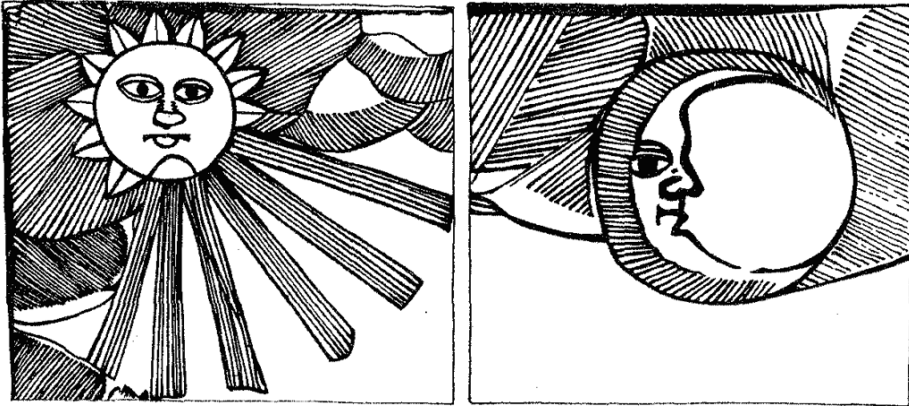
Mėnulio lyginimas su elniu yra vienas iš seniausių:
„Šili šilutė, / Žibi žibutė, / Danguj – elnias“; „Šile čirplas, danguj – elnias, vandeny – tarškutis“ (2, p. 27).

Elniu jis pavadintas galbūt todėl, kad akmens amžiuje žmogui buvo labai svarbi medžioklė.

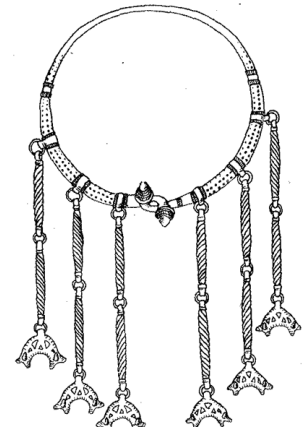
Dažniausiai Mėnulis mįslėse įmenamas kaip naminis gyvulėlis: arklys, kumeliukas, jautis ir pan. Kumeliuku dažniausiai vaizduojamas „jaunas“ mėnulis. Stebuklinėse pasakose mėnulis gali virsti žirgu, kuris padeda pasakų herojui atlikti antgamtinius žygius.

Įsigalėjus žemdirbystei ir gyvulininkystei, Mėnulis imtas vadinti tėvu, seneliu, kartais piemeniu ar jaunikaičiu: „Močia pasislepia – tėvas pasirodo“; „Šimtą avių vienas pienuo gano“ (2, p. 29). Kartais Mėnulis tampa gražiu jaunikaičiu sidabriniais drabužiais. Jis pasiverčia nepaprasto grožio karalaičiu ir vaikščioja po žemę bei vilioja merginas (plg. 2, p. 30).

Ilgainiui lietuviai Mėnulį ėmė laikyti dievu, Saulės vyru, bet mažiau svarbiu negu Saulė (matriarchatas).

7 pav. Saulė ir Mėnulis raizinyje (2)

6 pav. Kaklo papuošalas su pumėnuliais (2)

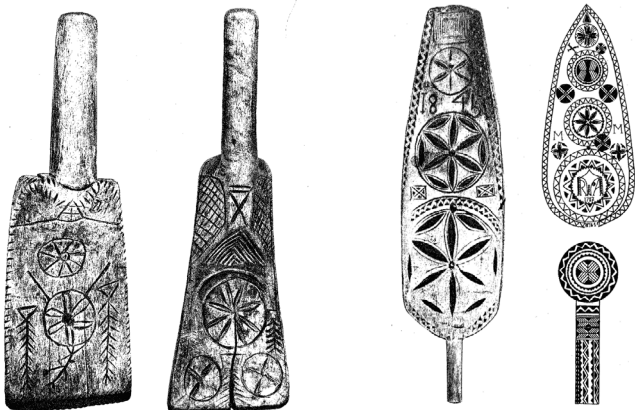
Apskritai Mėnulio kultas būdingas daugeliui religijų ir siejamas su moteriškumu, laiko ciklais bei turi svarbią reikšmę žemdirbiškoms kultūroms.

Mėnulis – žmonių geradarys, bet reikalaujantis pagarbos, už įžeidimus keršijęs: į jį nebuvo galima rodyti pirštu, kad neišdurtum akies ir nenudžiūtų rodančiajam pirštas; blogus vaikus Mėnulis prarydavęs. Danguje užgimusį mėnulį žmonės sveikindavo dainomis, maldomis, rateliais; netgi burdavo ar atlikdavo tam tikrus darbus, pavyzdžiui, prieš saulėtekį skersdavo kiaules, kad pilnas dubuo mėsos būtų (auga mėnulis – kepama mėsa pučiasi); kerpami plaukai, kad augtų vešlesni. Blogiausias laikas kai danguje visiškai nesimatydavo Mėnulio – žmonės nepradėdavo svarbių darbų, nes tikėjo, kad jie nesiseks, tokiu metu nekeliudavo, nes bijodavo vaiduoklių, piktų dvasių. Bijodavo ir pilnaties: labai blogai gimdyti tokiu laiku, sirgti, nes „apžibinti“ mėnulio kūdikiai ima viduriuoti, slegia sunkumas, imama

vaikščioti miegant – tokių šiukštu negali pašaukti vardu.

Taip Mėnulis, jo išvaizdos kitimas - fazės – lietuviams buvo svarbūs ženklai, jie lemdavo gyvenimą, darbus, prietarus, burtus, netgi tautodailę, daiktų gražinimą (žr. pav. 5–10).

(Nukelta į 6 p.)

Viršuje iš kairės: 8 pav. Ant kultūvės puikuojasi Saulė ir žemės augmenija (2); 9 pav. Prieverpstė su šviesos simboliais (2). Dešinėje – 10 pav. Dangaus kūnų bei reiškinių simboliai lietuvių liaudies mene (9, p. 6)

SAULĖ			
MĖNULIS			
ŽVAIGŽDĖ			
ŠVIESA			
UGNIS			
ŽEMĖ			
VĖJAI			
LAIKAS			
LIETUS			

11 pav. Raižinyje - lietuviai garbina Saulę, Mėnulį, žvaigždes (2)

1. 3 DANGAUS ŠVIESULIŲ ŠEIMYNA

(Atkelta iš 5 p.)

Įsameninti ir sudievinėti dangaus kūnai senojoje mūsų mitologijoje suburti į dangaus šviesulių šeimyną. Čia svarbiausią vaidmenį atlieka Saulė, po to Mėnulis. Minimos ir planetos, žvaigždės Aušrinė, Vakarinė. Taip pat Perkūnas su žaibais, jo žmona ir sūnūs. Jie bendrauja su atmosferos dievais: vėjais, audromis.

Dainuojamojoje tautosakoje minimas Saulės išteikėjimas, kaip šeimos pradžia:

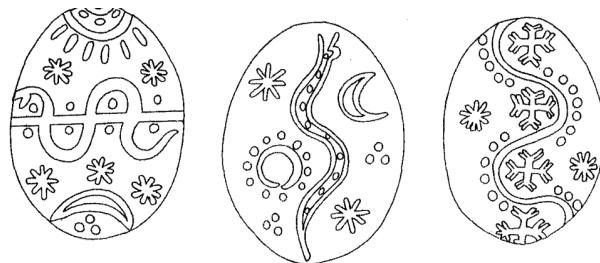

12 pav. Pirštinės su žvaigždėmis (2)

Bitel, debilėliau,
Dobiliau.
Kas tai ištekėja,
Dobiliau?

Saulala tekėja,
Dobiliau.
Žvaigždeles lydėja,
Dobiliau (2, p.
71).

Taip labai seniai
Saulė ir Mėnulis
gyvenę viename
namelyje, mylėję

13 pav. Margučių raštai su dangaus šviesuliais (2)

vienas kitą, susilaukė dukters Žemės. Po jų pykčio pasiskirstyta darbais: dieną Žemę prižiūri Saulė, o naktį - Mėnulis. Neretai mėnulis įgaudavo mergiškiaus įvaizdį: jis susitikinėdavo ne tik su Aušrine, bet ir su Vakarine:

Vakarinė žvaigždėlė
Visą dangų išvaikščiojo,
Visą dangų išvaikščiojo,
Ir pas Mėnulį sustojo (2, p. 74).

Dauguma baltų sakmių byloja, kad žvaigždės yra Saulės ir Mėnulio vaikai, tačiau keista, kad dukros kartais turi meilės ryšių su tėvu Mėnuliu. Tada Mėnulį baudžia dievas Perkūnas ar pati žmona Saulė.

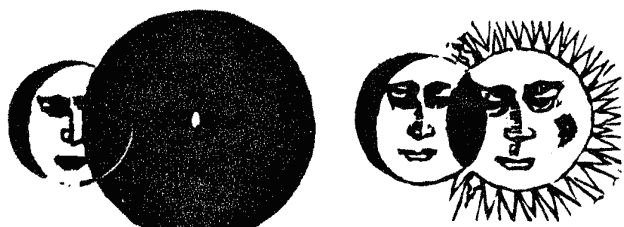
Kaip ir žmonių šeimynoje, taip ir dangaus šviesulių esti ir piktumų: Saulė barasi ne tik su Mėnuliu, bet ir su deive Laima, kam toji alaus daranti Aušrinės vardinėms, kam į išgertuves žvaigždes kviečianti (plg. 2, 74).

Mitologinėje tautosakoje įsameninti ir sudievinėti dangaus kūnai yra ne tik tarpusavyje giminaičiai, bet gali giminiuotis ir su žmonėmis. Taip tautosakoje Saulė vadinama motule, Mėnulis tėveliu, Sietynas broleliu, Žvaigždėlė – sesute. Jie visi globoja žmones, ypač nuskriautuosius. Padeda nelaimėje ir varge (žr. pav. 11–13).

1. 4 SAULĖS IR MĖNULIO UŽTEMIMAI

Nuo seno žmones gąsdino Saulės ir Mėnulio užtemimai, nes žmogus nesuprato šių reiškinių ir priskyre antgamtinę reikšmę, apipynė mitologinėmis sakmėmis.

Kartais buvo manoma, kad Saulę ir Mėnulį užpuolė kažkokia pabaisa ir šie užtemė. Žmonės meldavosi: „Dieve švenčiausias, gražinki žemei mūsų jaunikaity,

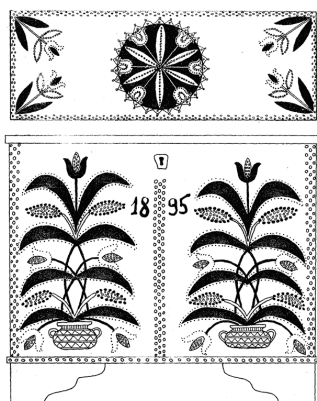

14 pav. Mėnulio ir Saulės užtemimas vaizduotas XVII a. knygoje (2)

neleiski žūti mums tamsybėj“ (2, p. 44). Kartais tuos užtemimus sieta su pasaulio pabaiga, su Dievo išpėjimu apie besiantinantį marą, badą ar karą. Džiugesnėse sakmėse sakoma, kad Mėnulis ir Saulė užtemsta, kai bučiuojasi, taip norima, kad nematytų jų dukterė Žemė. Saulė gali užtemti ir tada, kai jai liūdna, kai verkia. Apskritai toks įvykis laikomas nepaprastai baisiu. Labai bijoma pabaisų, kurios siekia praryti dangaus šviesulius, bijoma kažkokio slibino, kuris nasrais gali apžioti visą dangų.

Kartais aiškinama, kad Saulę ir Mėnulį nori pagrobt tamsos dvasios, kurios išeina į medžioklę ir naudoja kilpą. Su ta kilpa siekiama nutraukti dangaus šviesulius ir uždaryti bokšte ar skrynioje. Todėl buvo siekiama nubaidyti visas tas pabaisas: keldavo triukšmą, daužydami metalinius indus, šaudydavo į dangų, šūkaudavo, mušdavo ir lodydavo šunis, giedodavo, atlikdavo apeigas, užkalbėdavo.

Žmonės visada bijodavo, kad saulei neatsitiktų kas bloga, ypatingai jaudindavosi rudenį, kai sutrumpėdavo dienos. Bijodavo, kad Saulutės nepagrobtų tamsos būtybė ir neuždarytų požemyje. O jei kam ir pavykdavo Saulę pagrobt, tai visad atsirasdavo narsuolių, gebančių ją išvaduoti – tai šviesos ir gėrio gynėjai. Mene dažnas slibinas ar kita galinga pabaisa siekianti praryti saulę. Manoma, kad šis įvaizdis paplito įsigalėjus žemdirbystei (plg. 2, p. 44 – 47). Žr. 14 pav.

15 pav. Kraitinės skrynios ornamentai su Gyvybės medžiais tarp Saulės bei šviesos simbolių (2)

16 pav. Audinio fragmentas su Pasaulio medžiu, apsuptu dangaus šviesulių (2)

dažnai buvo įsivaizduojamas kaip galingas plačiašakis ažuolas, kurio tvirta viršūnė remia danų, o šaknys siekia Žemės gelmes. To ažuolo viršūnėje – dangaus šviesuliai ir ereliai, šakose – kuklesni paukščiai, po medžiu – žmonės ir gyvūnai, prie pat žemės – įvairiausi šliužai, žalčiai. Taip Pasaulio medis vaizdavo visatą kaip nedalomą harmoningą visumą, vienijančią visas tris sfera: dangiškąją, žemiškąją ir požeminę.

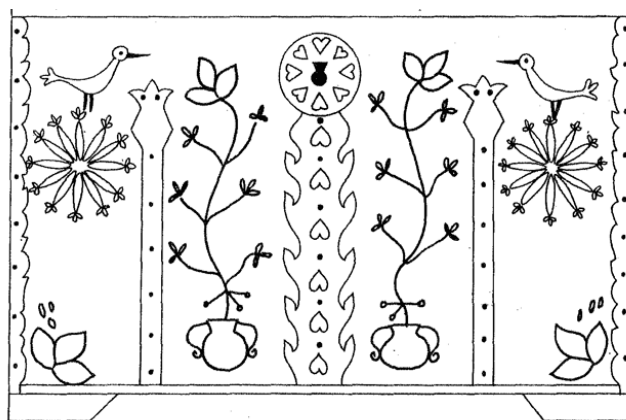
Pasaulio medis susijęs su vaizdiniais, jog dangaus skliautą remia stulpas ties Šiaurine žvaigžde, apie kurią sukasi visas dangus. Tautodailėje šis mitinis stulpas vaizduojamas kaip stogastulpis, jo viršūnėje puikuoja Saulė, Mėnulis, Žvaigždės. Iki mūsų dienų išliko tikriausiai ne visi vartoti simboliai, kurie yra nesudėtingų formų, dažniausiai tai apskritimai, lankeliai, brūkšneliai, rombai ir pan. (plg. 9, p. 5 – 7). Žr. pav. 15–17.

2. MOKSLO AKIMIS

Dabar pažvelkime į dangų šių dienų mokslo akimis. Žemė yra viena iš devynių didžiųjų Saulės sistemos planetų, skriejančių aplink karštos plazmos rutulį – Saulę. Mėnulis – Saulės apšviestas palydovas – skrieja aplink Žemę. Dauguma kitų planetų turi savo palydovus.

Dažnai žmogui kilo klausimas – kas laiko Žemę? Pamiškime naivių protėvių tautosakinius aiškinimus. Už atskleistą tiesą turime būti dėkingi nukankintam Kopernikui ir didžiajam anglų mokslininkui Izaokui Niutonui (1643 – 1727 m.). Pasak šmaikštaus istorinio

(Nukelta į 8 p.)

17 pav. Kraitinė skrynja su Pasaulio medžio vaizdu (2)

(Atkelta iš 9 p.)

anekdoto, Niutonas, prigulęs po obelimi pailsėti, susimąstė, kodėl nuo vėjo šuorų tai vienas, tai kitas obuolys krinta žemėn. Jis priėjo išvadą, jog Visatos kūnai traukia vienas kitą. Niutono atradimas paaiškino, kodėl laisvasis kūnų kritimas, regimasis Saulės ir Mėnulio judėjimas, potvyniai bei kiti reiškiniai yra lyg vieno gamtos dėsnio pasireiškimas – tai visuotinio traukos dėsnio veikimas. Tik visuotine trauka paaiškinamas Saulės sistemos pastovumas, planetų ir kitų dangaus kūnų judėjimas. Mėnulį orbitoje išlaiko Žemės traukos jėga, o Žemę – pačios Saulės trauka.

Ši drąsi hipotezė dabar galutinai įrodyta: „dviejų kūnų traukos jėga tiesiog proporcinga jų masių sandauga ir atvirkščiai proporcinga atstumo tarp kūnų kvadratui“ (3, p. 137).

Žemė sukasi aplink savo ašį, o mums atrodo, kad Saulė ir žvaigždės keliauja per dangų priešinga kryptimi negu sukasi Žemė. Be didžiųjų planetų, aplink Saulę dar sukasi keli tūkstančiai mažųjų planetų, daugybė meteoritų ir planetų – toji savita dangaus šviesulių šeimyna. Tikriausiai maždaug taip atsakytų mokslininkas, paklaustas apie dangaus platybes.

Per paskutiniuosius dešimtmečius žmonija itin aktyviai tyrė kosmoso tolius: išlaipino palydovą Marse, Mėnulyje, jame net žmogus savo kojomis lietė „žemę“, fotografavo Venerą. Dangaus paslaptys vilioja mokslininkus, žadina jų smalsumą pažinti Visatą ir galbūt atrasti naujų civilizacijų. Žemė pakankamai iširta, apkeliautas kiekvienas jos kampelis, todėl akys kyļa į dangų, į jo platybes, neįžvelgiamus tolius. Tačiau negalime manyti, kad mūsų protėvių mąstymas buvęs primityvus – tai tiesiog metaforizuotas aplinkos, tikrovės pažinimas, spindintis meniškumu ir išmintimi.

IŠVADOS

Lietuviai nuo senų senovės stebėjo dangaus kūnus, stengėsi juos pažinti, suvokė jų naudą praktiniame gyvenime. Pagal dangaus šviesulius žmonės orientavosi laike ir kelionėse. Formavosi gal ir primityvios kosmologinės pažiūros, bet visgi jos liudijo žmogaus smalsumą, norą pažinti Visatą, pasaulį, dangų ir save. Tobulėdamas mūsų protėvis siekė ir aukštesnių nei buitiniai tikslų – jis kūrė, taip gimė menas.

Visa dangaus šviesulių sistema - kaip savita šeimyna – Saulė, Mėnulis, planetos, žvaigždės – buvo tiesiogiai susijusi su lietuvių gyvensena, mąstysena, menu ir netgi religija. Atsirado simbolinis liaudies menas apie Visatą - folkloras, tautodailė. Pirmykštėje dailėje Saulė ir Mėnulis bei žvaigždės vaizduoti tam tikrais simboliais ir tik vėliau įgavo dievybės ar gyvūno pavidalą. Mitologinėje tautosakoje dangaus kūnai buvo įsameninti ir kaip tam tikri veikėjai, herojai įpinti į dainas, sakmes, legendas, susieti su augalais, gyvūnais ir su žmonėmis. Tai leidžia manyti, kad lietuviai turėjo dangaus šviesulių kultą. Jį apibūdinti ir stengtasi šiame darbe; analizuoti, sintezuoti išlikusias mūsų protėvių Visatos sampratos išraiškas. Apie tai byloja liaudies menas bei senieji rašytiniai šaltiniai. Be to, žvaigždynų, planetų, Saulės ir Mėnulio pavadinimai yra archajiški, neperimti iš romėnų kaip daugelio Europos tautų. Lietuviai savaip vadina ir mėnesius, ir paros dalis. Tai rodo tų žodžių senąją indoeuropietiškąją prigimtį.

Tradicinis lietuvių dangaus kūnų simbolikos ornamentškumas turi bendrų bruožų su visų indoeuropiečių motyvais. Vadinasi, visų indoeuropiečių panaši pasaulėžiūra. Ji leidžia pažinti tautos būdą, praeitį, visą kultūrą, taip pat ir meną.

LITERATŪRA

1. Beresnevičius G. „Religijotyros žodynas“, V., „Tyto Alba“, 2003.
2. Dundulienė P. „Lietuvių liaudies kosmologija“, V., „Mokslas“, 1988.
3. Landau L., Kitaigorodskis A. „Fiziniai kūnai“, K., „Šviesa“, 1981.
4. „Lietuviškos pasakos“, t.2, V., „Vaga“, 1995.
5. „Lietuvių padavimai, legendos ir sakmės“, „Vaga“, 1999.
6. „Lietuvių tautosaka“, V., 1957.
7. „Lietuvių tautosaka“, t. 2, V., „Mintis“, 1964.
8. „Lietuvių tautosaka“, t. 5, V., 1968.
9. Straizys V. „Astronomija“, K., „Šviesa“, 1983.
10. „Mitologijos enciklopedija“, V., „Vaga“, 1999.
11. Interneto leidinys <http://www.astronomija.info/astropas/sauluztem2.php>

PRIEDAS 1

TAUTOSAKOS PATEIKĖJAI

1. Dangutė Tamošaitienė, 61 m., Norkiškės k., Batakių sen., Tauragės raj.
2. Danutė Richardienė, 71m., Kuisių k., Tauragės raj.

3. Antanas Krasauskas, 59 m., Kuisių k., Tauragės raj.
4. Jadvyga Augaitienė, 69 m., Kuisių k., Tauragės raj.
5. Zofija Abromienė, 82 m., Kuisių k., Tauragės raj.

Rengiant šį darbą buvo apklausti senyvi Tauragės krašto gyventojai, siekiant palyginti lietuvių požiūrį į dangų, įvairių Lietuvos kraštų tautosaką.

Buvau beveik septynerių metų, kai užtemo saulė. Mama, matyt, žinojo apie būsimą saulės užtemimą, nes priešpiet mums liepė į tvartą iš ganyklų parginti gyvulius. Paskui suėjom į trobą. Kažko bijojom. Mama ėmė melstis. Staiga dangus aptemo, kažkaip šalta pasidarė. Gerai, kad neilgai tai truko.

Dangutė Tamošaitienė, 61 m., Norkiškės k., Batakių sen., Tauragės raj., 2009-01-06

Mažiukai su spinduliais piešdavom saulę. Tik taip. O daba tai mokslas jau daug ką ištyrė. Bet vis tiek manau, galaktika neištirta, tai juk dideli erdvė. O ką daugiau apie tuos šviesulius?.. Būdava, būdava tų užtemimų saules, ir mienule. Ne taip seniai ir daba buva, prieš kokia 8 metus. Nebijodavom jų, nes toks gamtos diesnis. Tai tikrai nemanėm, kad ten kažkokia Dieva bausmė. O kiek tų krintančių žvaigždžių būdava... Pilns lauks, lankas pilnas prikritusias tokių mažiukų akmenukų. Parsinešdavom, vaikams duodavom. O daba jau kaip 13 metų nesu mačiusi. Tai vadinom tos akmenis - perdegusias žvaigždes. Ale nuo ko jos įkaist? Ir aš manau, kad nieks nežina, kaip nežina pasaule pradžiuos ir pabaiguos. Nėra, nėra ta erdvie dar suvokta.

Danutė Richardienė, 71 m., pensininė, Kuisių kaimo gyventoja, 2009-02-15

„Šnekiedava, kad bus pasaulio pabaiga. Kai ardava laukus, tai rasdava tų akmenų sudegusių-meteoritų vadinamų. Apie mėnulį aš nežinau iš seniau, kad kažkaip neištrigo. Kaip i daba, yra toks lankas permatoms apie diską. Mėnulis būdava gers ženklas ūkininkams. Likternų nereikia degint, naktį mišku drąsiai galiejai važiuot. Jo šviesoj apsišerdava gyvulius. Mėnulis parodydava paukščiams kelią. Ypač mėnulis prieš Velykas apšviesdava kelią žmoniem, kai eidava „Kalnus“ gieduoti. O pilnatis paženklindava pačias Velykas. Būdava ir saules užtemimų, žmonės bijuodava, kad čia pasaule pabaiga atein. Visi melsdavos, nesuprasdava. Ir gyvuliai tokie neramūs

pasidarydava. Tai tik tiek pamenu iš vaikystės.

Antanas Krasauskas, 59 m., mokytojas, Kuisių kaimo gyventojas, 2009-02-16

Na, per mana gyvenimą buvęs tik vienas saules užtemims. Tada mes su šeima lankose grėbėm ar vartėm šieną. Ir pasidari taip tamsu, taip nejauku. Namuo parejom, tai gyvuliai tokį neramūs buva, ypač vištas, kaip apsvaigusias tokias. Nu taip nyku ir liūdna buva. Nesmagu. O daba ką čia tį keli užtemimukai tokį, tai jau neskaitau saules užtemimais. Nebiera dideliu, retai kada bepasitaika.

Mienule kažkaip nejautiem. Va, mana tėvukai tai dar kreipė dėmesį. Atsižvelgdavo kada ir ką sėti, ar sodinti, ar pjauti. O mes jau naujesniais laikais gyvenam. Kiek žinau, tai kad būdava prieš šv. Kalėdas svarbus mienulis – ūkininkams reikdava „per mienulių“ su bernais atsiskaityti. Atseit, skolas reikią atiduoti, kad būtų sėkmingi ateinantys metai.

Atsimenu, nors ir daba taip pat kalbam, kad kai žvaigždutė krent, tai kas nors mirė. Tik kai pamatai, tai jau, žiūrėk, palika dūšia pasaulį. Dar sakoma, kad pamačius žvaigždutę - laimė. Na, ir kažkaip tikėdavom tuo.

Jadvyga Augaitienė, ūkininkė, 69 m., 2009-02-22

Mes tai netikėjom šviesuliais. Mūsų šeima kažkaip nekreipė dėmesio. Tik daug žinojom iš saules, iš mienule apie orą. Ir nuspėdavom: jei tai saulė raudona leidžias žiemą, tai šals; jei rats apie mienulių yra toks blausus, tai prieš liety, „blogą“ orą. Prieš mus, mūsų kartą, tai daug daugiau kurdava, kalbiedava apie dangų. Nebuva to moksla, tai reikdava kaip nors paaiškint.

Uot atmenu, dar 1954 m. tai buva užtemims saules. Aš kažkaip važiuavau iš Sovietska į namus, buva šaltoka. Aptema ir taip nesmagu pasidarė, negražu tada, kaip saki žmuonis, buva pilns užtemims saules.

Krentančias žvaigždes matydavom - tai mirė kas nors. Ir kai giedras naktys būdava, tai atpažindavom Grįžula Ratus, Vakarinę ir Rytmetinę žvaigždes matydavom. Lygtais tai Veneros planeta tos žvaigždes. O daugiau apie kitas planetas nieka nežinojom.

Matydavom ir kometų, o šiaip netikėjom apie būtybes kokias tai. Nei saulėlydžiai, nei saulėtekliai mum nesvarbūs būdava. Su liktarnom eidavom šertis. Vakaraus kartais

(Nukelta į 10 p.)

(Atkelta iš 9 p.)

*kokią dainą užtraukdavom ar apie saulike, ar zemele. Tap
i gyvenom, ramiai.*

Zofija Abromienė, pensininė, 82 m., 2009-02-22

PRIEDAS 2

SAULĖS UŽTEMIMAI LIETUVOJE

Lietuviams, kaip ir kitoms tautoms, Saulės užtemimai keldavo siaubą. Tikėta, kad per Saulės užtemimą privalu būti namuose, melstis, prašyti Dievo, jog atleistų nuodėmes, nutolintų nelaimes. Būdami namuose, žmonės užverdavo langines, uždangstydamo langus. Kartais uždegdavo žvakes, smilkydavo. Jei spėdavo, gyvulius suvarydavo į tvartus ir uždarydavo. Bijodavo, kad šie nesusirgtų, neapaktų.

Rytų Lietuvoje sakydavo, kad Saulę kažkas „gadina“. Kaltindavo velnią ar kokią raganą. Pavyzdžiui, tikėta, kad velnias užkiša savo uodegą tarp Žemės ir Saulės; ragana apsiverčia ant kito šono ir skvernu uždengia Saulę. Norėdami nubaidyti piktąsias dvasias, senovės lietuviai triukšmaudavo, indais tarškindavo.

XIII a. Lietuvoje buvo matomi net trys visiški Saulės užtemimai. Paskutinis visiškas Saulės užtemimas įvyko 1954 m. birželio 30 d., o kitą kartą vidurdienį žvaigždes išvysime tik 2075 m.

Galima pasiguosti bent tuo, kad daliniai užtemimai mūsų gimtinės neaplenks – stebėsime ateinančią vasarą rugpjūčio 1 d.

Tauragė. Liudos Griepėdienės nuotrauka

Interneto leidinys <http://www.astronomija.info/astropas/sauluztem2.php>.

DARBO SANTRAUKA

Šiame darbe aptariamos lietuvių mitologijos bei nacionalinio meno – folkloro ir tautodailės – temos. Aspektinės analizės kryptis – dangaus šviesulių kultas bei jį atspindinti liaudies kūrybos dalis. Darbo pagrindinis tikslas ir yra atskleisti mūsų protėvių požiūrį į dangų ir jo kūnus, pasitelkiant liaudies meno elementus bei mokslo (folkloristikos, menotyros, religijotyros ir kt.) žinias. Lietuvių liaudies visatos, kosmoso sampratų užuomazgų taip pat galima ieškoti akmens amžiuje. Lietuviai stebėdami saulę, mėnulį, žvaigždes ir kitus dangaus kūnus per ilgus šimtmečius susiformavo savitą požiūrį. Atsiradus žemdirbystei ir gyvulininkystei, dangaus šviesuliai imti garbinti dėl jų naudos. Žmonės piešė dangaus kūnų simbolius, kūrė pasakojimus, dainas, kur dangaus kūnai dažniausiai personifikuoti, į juos kreipiamasi. Tai leidžia manyti, kad lietuviai turėjo dangaus šviesulių kultą, savitą susiformuotą mitologinį pasaulį. Tai apibūdinti ir stengtasi šiame integruotame darbe.

DARBO TEZĖS

TEMA: „Dangaus šviesulių kultas lietuvių mitologijoje ir liaudies mene“.

PROBLEMA: per mažai dėmesio mokyklose skiriama mūsų protėvių baltiškai kultūrai, mitologijai, menui.

METODAI: darbas su rašytiniais šaltiniais; aprašymas; senolių apklausa; lyginamoji analizė.

OBJEKTAS: liaudies meno, senosios pasaulėžiūros, mitologijos ryšys.

HIPOTEZĖ: gautas rezultatas gali būti taikomas

ugdymo procese, kaip integruota, netradicinė veikla, kuri pagyvins mokymo/si procesą. Darbas bus išsiųstas ir į Lietuvos literatūros ir tautosakos institutą. Mokykloje gali būti plėtojama etnokultūrinė veikla, kuria domisi, tęsia maironiečių būrelis (darbo autorė šio būrelio narė).

TIKSLAS: apibūdinti, analizuoti mūsų protėvių dangaus šviesulių kultą, pasitelkiant liaudies meno elementus, mitologijos bei humanitarinių mokslų (istorijos, etnologijos, folkloristikos, menotyros, religijotyros) žinias.

IDĖJA

Šiame darbe aptariamos lietuvių mitologijos bei nacionalinio meno – folkloro ir tautodailės – temos. Aspektinės analizės kryptis – dangaus šviesulių kultas bei jį atspindinti liaudies kūrybos dalis. Darbo pagrindinis tikslas ir yra atskleisti mūsų protėvių požiūrį į dangų ir jo kūnus, pasitelkiant liaudies meno elementus bei mokslo (folkloristikos, menotyros, religijotyros ir kt.) žinias. Lietuvių liaudies visatos, kosmoso sampratų užuomazgų taip pat galima ieškoti akmens amžiuje. Lietuviai stebėdami saulę, mėnulį, žvaigždes ir kitus dangaus kūnus per ilgus šimtmečius susiformavo savitą požiūrį. Atsiradus žemdirbystei ir gyvulininkystei, dangaus šviesuliai imti garbinti dėl jų naudos. Žmonės prieš dangaus kūnų simbolius, kūrė pasakojimus, dainas, kur dangaus kūnai dažniausiai personifikuoti, į juos kreipiamasi. Tai leidžia manyti, kad lietuviai turėjo dangaus šviesulių kultą, savitą susiformuotą mitologinį pasaulį. Apie tai byloja ir liaudies menas bei senieji rašytiniai šaltiniai. Be to, žvaigždynų, planetų, Saulės ir Mėnulio pavadinimai yra archajiški, neperimti iš

Paminklas Vincui Kudirkai Tauragėje. Skulptorius Stepas Juška. Liudos Griepėdienės nuotrauka

romėnų kaip daugelio Europos tautų. Lietuviai savaip vadina ir mėnesius, ir paros dalis. Tai rodo tų žodžių senąją indoeuropietiškąją prigimtį. Senovės lietuvių dangaus šviesulių kultą apibūdinti ir stengtasi šiame integruotame darbe.

DARBO SANDARA: įvadas; dvi dalys: žmonės žiūrėjo į dangų ir kūrė (apibūdinamas dangaus šviesulių kultas), mokslo akimis (teorinio mokslo žinios); išvados; naudota literatūra (svarbiausi šaltiniai: tautosakos rinkiniai; Dundulienė P. „Lietuvių liaudies kosmologija“, V., „Mokslas“, 1988; Straizys V. „Astronomija“, K., „Šviesa“, 1983; tautosakos pateikėjai).

Tauragė. Liudos Griepėdienės nuotrauka

SALOMĖJOS NĖRIES poetinio žodžio skambesys

VIENA DVIDEŠIMTMETĖS POETĖS
SALOMĖJOS NĖRIES DIENA
JOS EILĖRAŠTYJE IR DIENORAŠTYJE

GABRIELĖ MARIJA BUTKUTĖ, Tauragės
„Versmės“ gimnazijos III b klasės
moksleivė

Darbo vadovė AUDRONĖ ANULIENĖ

Salomėja Nėris (1904–1945)

Arų sparnais po padanges skraidysim,
Degančias širdis į žemę numesim.
Tegul paskui nors bedugnėn nukrisim,
Tegul sukurtuose laužuos sudegsim.

Didžiais troškimais per amžius virti,
Ugny audringoj per amžius degti!
Geriau numirti, geriau numirti,
Negu jaunystės sparnų netekti!

1925-04-06

SALOMĖJOS NĖRIES DIENORAŠČIO IŠTRAUKA

1925-04-06 (pirmadienis)

Pilna krūtinė pavasario... Nesutelpa širdy tas giedras
džiaugsmas. Turiu būtinai su kuom nors pasidalyti tuo
skaisčiu žydru širdies pavasariu. Nešiau Angelei knygų
per Velykas skaityti ir užėjau pas daržininką, nupirkau
pluoštelę narcizų. Tegul tos gėlės nors šimtąją dalį

džiaugsmo jai suteiks. Angelė tokia gera, kilni mergaitė,
ji mokės įvertinti mano širdies pavasarį.

O žydrasis širdies pavasari! Nežemiškos ten gėlės žydi,
nežemiška muzika groja... ak, žodžių nėra visa tam
išreikšti, ką galima tikrai siela gyventi.

Mano meilė – mano sielos pavasaris. Niekas to
nesupras, neįvertins, kas nemylėjo. O, kad jis amžius
tęstųsi – tas mano pavasaris!

Kodėl kaip tik aš jį pamatau, tai mano širdy taip
giedra, taip dangiškai linksma paliko.

[...]

Stebisi kai kas, kad aš labai atšalus nuo savųjų,
neprisirišusi prie namų, neišsiilgstu. Mat dabar aš dar
nesiskubinu namo važiuoti. Tikra teisybė, kad atšalus,
tik čia galima dar plačiau suprasti. Atšalus aš nuo viso
to, kas mano sielai neduoda maisto arba ją net slegia.
Galbūt ir bloga, kad aš nejaučiu tos instinktyvinės meilės
į tėvus, į brolius. Nors tai yra artimiausi man asmenys,
bet aš negaliu nematyti jų ydų, jų silpnybių, todėl aš ir
negaliu jų idealizuoti, nors branginu juos kaipo
didžiausius savo geradarius ir amžinai jiems kalta
dėkingumo.

*O kiek jau sutikau gražiam Dievo pasauly gražių,
kilnių žmonių. Jie taip mano sielą užbūrė, jie nežinodami*

patys mane auklėjo, atvedė į tiesos kelią, ašaras šluostė, skausme širdį pagydė: jie taip atvirai ir ryškiai mano klaidas pabrėžė, mane barė – patys nežinot, mano tėvai ir broliai. Jei ir nebebūtų Dievo pasauly tokių žmonių, tai aš juos randu knygoje, nors nenešioja mėsos nei kaulų, bet ne mažiau gyvi už šituos.

VIENA DVIDEŠIMTMETĖS POETĖS SALOMĖJOS NĖRIES DIENA JOS EILĖRAŠTYJE IR DIENORAŠTYJE

Poezijoje nereikia ieškoti autoriaus gyvenimo atitikmenų, tapatinti su juo lyrinį subjektą ir šio išgyvenimus posmuose ir gyvenime... Taip mus moko mokykloje. Ko gero, taip ir yra su brandžiais kūrėjais. Bet ar lygiai taip yra ir su dvidešimtmete Salomėja Nėrimi, jauna poete, kuriai tikriausiai dar sunku atskirti gyvenimą nuo kūrybos, o gal ji netgi nemato būtinybės tai daryti. Taigi, ar tikrai poeto jaučiamo gyvenimo gyvenimo pulso nereikia apčiuopti jo poezijoje?

Tą pačią 1925 metų balandžio 6 dieną dvidešimtmete Salomėja Nėris parašo eilėraštį be pavadinimo „Arų sparnais po padanges skraidysim...“ (pirmoji eilutė) ir puslapį dienoraštyje... Eilėraštis – jaunutės merginos (juk jai tebuvo dvidešimt metų) kalbėjimas idealizuota mintimi. Aiški Vinco Mykolaičio - Putino įtaka: simboliais užkoduotos prasmės ir ryški romantizmo pasaulėjauta. Regima neoromantikų pamėgta vertikalė: aukštos padangės ir žemiškosios bedugnės. Bet šio eilėraščio lyrinis subjektas nesiblaško, jis jau apsisprendęs dėl savo ateities. Tai matyti iš to, kad pirmosios strofos kiekviena eilutė baigiasi būsimąjo laiko daugiskaitos pirmojo asmens veiksmažodžiu – jau pasirinkta: „skraidysim“, „numesim“, net jei „nukrisim“, „sudegsim“, nes pasaulis grasina sukurtais laužais, kuriuose gali „jaunatvės sparnų netekti“.

„Mes“ – kartu su kažkuo – virš bedugnės, į kurią „nukrisim“, virš jau sukurtų laužų, kuriuose „sudegsim“. Paskutinė pirmojo posmo eilutė užsimena, jog tie laužai yra bauginantys, pavojingi lyriniam subjektui (kam sukraudavo laužus - raganoms, nusidėjėlėms deginti), bet subjektas tai priima kaip jau nepakeičiamą pasirinkimą. Abu posmai – ta pati emocinė būseną, tik pirmajame ji asmeninė („mes“), o antrajame tai tarsi gyvenimo programa. Ji išsakoma pakiliai, su patosu,

apibendrintai. Vėl visos keturios posmo eilutės baigiamos veiksmažodžiu, tik dabar – abstrakčia bendratimi (ką reikia daryti, kaip reikia gyventi?): „Didžiais troškimais per amžius *virti*, / Ugnį audringoj per amžius *degti*! / Geriau numirti, geriau *numirti*, / Negu jaunatvės sparnų *netekti*!“ Matoma maksimali karščio būseną („virti“, „degti“), maksimali troškimų įtampa (geriau „Ugnį audringoj per amžius degti“, „Negu jaunatvės sparnų netekti“).

Atsiverčiu dienoraštį... Ta pati diena - 1925 metų balandžio 6-oji. Ir, ko gero, atsakymas: „Pilna krūtinė pavasario... Nesutelpa širdy (...) džiaugsmas“. Štai ir vėl ta pati pakili nuotaika, šaukianti „Arų sparnais po padanges“ skraidyti! Vos kelios eilutės, o net šešetą kartų pakartota: „pavasario“, „širdies pavasariu“, „širdies pavasari“, „širdies pavasari!“, „sielos pavasaris“, „mano pavasaris“. Kas verčia tiesiog linksniuoti šį žodį? Sprogdinti širdį, skraidinti ją virš žemės, kur sukrauti laužai jiems („mes“ – iš eilėraščio) sudeginti? Tai – meilė. Akivaizdu, kad Salomėjos, dvidešimtmetės maksimalistės, romantikės, meilė buvo uždrausta, nuodėminga. Kam skirtas tas jausmas: „Mano meilė – mano sielos pavasaris“ (dienoraštis). Nuo jos „Nežemiškos gėlės žydi, nežemiška muzika groja“, „kaip tik aš jį pamatau, tai mano širdy taip giedra, taip dangiškai linksma (...)“ (dienoraštis).

Pagal dienoraščio įrašo datą ir tolesnį tekstą galime spręsti, kad artėja Šv. Velykos. Tai dar viena pakylėtos nuotaikos priežastis. Tačiau S. Nėris nenori važiuoti namo, ji jaučiasi atšalusiu nuo savo namiškių. Negalima atmesti prielaidos, kad ji bijo, jog negalės paslėpti savo nuodėmingos aistros, jau dabar jaučiasi „amžinai jiems kalta“ (dienoraštis). Dar pati mano, kad tokie santykiai yra dėl to, jog poetė negali idealizuoti namiškių, kai mato jų ydas ir silpnybes. O jaunystės maksimalizmas ieško idealių žmonių, vertybių – nežemiškų, skraidinančių į padanges. O gal S. Nėris nenori grįžti namo ir dėl to, kad bijo namiškių pasmerkimo, nes pamilo?.. Vėl akys krypsta į eilėraštyje minimą bedugnę, kurioje pasmerkimo laužai sukrauti...

Matome, jog taisyklė, kad negalima ieškoti autoriaus gyvenimo detalių jo kūryboje, ne visada pasitvirtina. Ir ką turėtume vadinti poeto gyvenimu: faktus ar jo sielos kelionę, minties skrydį? Kas poetui tikra? O gal gyvenimo ir kūrybos susikirtimai būdingi tik jauniems poetams, kurie išreiškia savo potyrį nieko neprikurdami, tik naudodamiesi jiems padovanota poetine medžiaga – pačiu gyvenimu, savo jausmu, lakia mintimi?

„TŪKSTANTIS ŽVILGSNIŲ Į LIETUVĄ“

SUDIE, MANO VAIKYSTĖS DVARE!

INESA ANULYTĖ, Tauragės „Versmės“
gimnazijos IV c klasės maironietė

DARBO VADOVĖ: AUDRONĖ ANULIENĖ,
maironiečių būrelio vadovė

Iš kairės: mano senelė Dangutė Tamošaitienė, senelis Juozapas Tamošaitis, jų sūnus Darius savo Pirmosios Komunijos dieną, dukros Audronė (mano mama), Rita, prosenelė Bronislava Tamošaitienė, o kunigas – dabar jau vyskupas Jonas Kauneckas, kažkada klebonavęs Skaudvilėje. 1986 m.

Nuotraukos iš autorės archyvo

IŠ KUR AŠ?

Pirmiausia drąsiai pagalvoju, kad man tikrai ne gėda pasisakyti, kad esu kaimo mergaitė... O kaip klasėje kartais šaipomasi iš tų, kurie iš kaimo... O tie, kurie iš kaimo, visai stengiasi tai nuslėpti, kad tik išvengtų patyčių... Kvaila! Gal ir juokinga... Niekada net nemaniau bėgti nuo savęs, bijoti savo kilmės, slėpti savo įsitikinimus, nuomonę, pomėgius. Auginu kasas, neduriu ausų - ir vis dėlto nesijaučiu „atsilikusi“ nuo gyvenimo, nesijaučiu prastesnė už kitas mergaites, nors nesidažau, – o man kiti dalykai patinka, ir aš turiu savo pasaulį, gyvenu savo, o ne kitų, ne mados gyvenimą!

Gimiau, augau ir užaugau (man greit 18 m.) Norkiškės kaime (priedas 1). Tai nedidelis kaimelis, įsikūręs gražioje vietoje: šalia statūs skardžiai, pavasariais žydi kvapnios pakalnutės, baltuoja plukių galvelės, linksmi melodringai srovėna per akmenis upė Ančia (priedas 2), ten stūkso kažkokie senoviniai mūro griuvėsiai – ten vasarom su sesėm karstydavomės, upėje maudydavomės, laipiodavom ant supamo pakabinamojo tilto (kol buvo tvarkingas)...

Kai buvau maža, nesusimąstydavau, ką mena paančyje tie masyvūs akmeniniai griuvėsiai. Vis pamenu, kad

mama pasakodavo apie vandens malūną, apie tai, kad vaikystėje kapstėsi griuvėsiuose ir atkasė didžiulę girną, sudegusių grūdų, surūdijusių durų kabukų, sklėsčių. Ji labai mėgo istoriją, nes turėjo nepaprastai gerą mokytoją Dainotą Habdangą (priedas 3), kuris įkūrė Skaudvilėje muziejų, rinko kraštotyrinę medžiagą – ne vienas rinko, o su gausiu kraštotyros būrelio mokinių spiečiumi (pats gausiausias ir mėgstamiausias būrelis, anot mamos, tuometinėje Skaudvilės vidurinėje mokykloje).

Mano mama taip pat uoliai rašė senų žmonių atsiminimus, rinko senoviškus daiktus, nuotraukas ir nešė mokytojui – toji medžiaga ir dabar saugoma Skaudvilės muziejuje. Mama prisimena mūsų proprosenelę Juzefą Mockaitienę (1880 – 1978), kuri tiek įdomybių pripasakojo (mama buvo ketvirtokė, kai ši mirė, sulaukusi 98 metų). Tiesa, proprosenelės duktė, mano prosenelė Bronislava Tamošaitienė (1917 – 2007) nebuvo tokia gera pasakotoja, bet ir aš pamenu jos pasakotų įdomių praeities istorijų.

„ŠIRŠYNAS“

Viena įdomiausių ir tolimą praeitį menančių mano kaimo vietų – tai „Širšynas“. Taip vadino („vadino“, nes pastatai nugriauti 2004 m.) buvusį Norkiškės dvarą. O

„Širšyno“ senatvė...

Dvaras XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (1939 m.)

taip – „Širšynu“ – pavadino tikriausiai todėl, kad gyveno daug šeimų, beje, dažniausiai nekokių, nes tarybiniais laikais ten apgyvendino girtuokliaujančius, varganus žmogelius – šie patriuškmaudavo išgėrę, erzeliuodavo, pykdavosi kaip tikros širšės.

Negražus tas pavadinimas, „negražių“ žmonių ten būta – trumparegių, anot „babytės“ (taip vadina senelę – mamos mamą Dangutę Tamošaitienę (g. 1947 m.), „vyndynių“ (vienadienių), „pluskių“. Padoresni žmonės stengdavosi kiek prasigyventi ir išsikelti geresnėn vieton. Kai kurių ir pavardes atsimename: Dainauskai, Rapolavičiai, Visockiai, Bajorinai, Mozeriai, Genių Alpius („Cholera“ dėl mėgstamo priežodžio pravardžiuojamas), Tarakanovai, Vištartai, Baniai, Anuliai (mano senelio Antano Anulio (1937 – 2007) brolio Petro šeima), Šimkai, Šveikauskiai, Kazlauskienė, Jončaitė Elzbieta, Strigūnienė, Jankaus Marė, Žemėnai, Ūsai, Kubiliai ir kiti. Nugyveno dvarą ir išlakstė kas sau kitos vietos ieškodami... Kai kas jau paliko šį pasaulį... „Strujus“ (mano kitas senelis Juozapas Tamošaitis (g. 1947 m.) pamena, kad vienu tarpu „Širšyne“ gyveno 18 šeimų.

Po 1960 -ųjų metų tarybinio ūkio statybininkai prie „Širšyno“ prilipdė mūrinį priestatą – tai buvo tarybinio ūkio salė kultūriniais renginiams: susibūrimams, vakaronėms, derliaus pabaigtuvėms, kombainininkų šventėms, kino filmų demonstravimui (mama sakė, kad mėgstamiausi filmai buvę indų), šokiams. Buvo „Širšyne“ ir parduotuvė, ten dirbo buvusi mūsų kaimynė Čepauskienė Petrė (amžino jai poilsio). Dvaro klėtyje buvo „kombikormos“ sandėlis.

Šalia „Širšyno“ yra Žibalinės kalnas, tiksliau status šlaitas Ančios upės link. Tai mamos vaikystės šėlionių vieta, nes jos laikais kalnas žiemomis buvo tiesiog „nuzulintas“ čiuožinėtojų, ten netilo smagus vaikų

klegesys. Mamos, nesulaukdamos vaikų, eidavo jų ieškoti, nes šie pamiršdavo viską pasaulyje – ir namus, ir pamokas, ir valgi... O vaikai – kas slidėmis, kas „šlajukais“ (rogutėmis), kas faneros gabalu – vis skriejo nuo kalno. Kartą net Martušiuikai Juozas ir Algis atsitempę arklines roges – tai smagumo buvę (tik nepamąstė, kad ir užsimušti galėję). Mama ir mus vedė prie kalno, pasakojo apie savo smagią vaikystę.

Dabar vaikai „nepuola“ taip kalno, o ir tikrųjų žiemų nebeliko – mat klimato atšilimas.

NORKIŠKĖS DVARO PRAEITIS

Iki Antrojo pasaulinio karo Tauragės krašte būta apie 60 dvarų, kuriuose vyko intensyvus ūkinis ir kultūrinis gyvenimas. Deja, iki šių dienų neišliko nė vieno nenuniokoto dvaro. Apleisti arba visai išnaikinti parkai, pastatų architektūra neprižiūrėta, sudarkyta, o pačių dvarų istorijos neretai liko tik rašytiniuose šaltiniuose, senose fotografijose ir senųjų vietos gyventojų atmintyje.

Mūsų krašte nedaug didingų dvarų ansamblių, daugiausia vienaukščių medinių dvarelių, dar vadinamų „ponų namais“. Tokius dvarus statėsi vidutinio sluoksnio bajorai. Panašus turėjo būti ir Norkiškės dvaras, įsikūręs to paties pavadinimo kaime - Norkiškėje, ant vienos aukštumos, nuo kurios matėsi skubanti upė Ančia, paupio slėnis. Tai viena seniausių Batakių apylinkių gyvenviečių: archeologiniai radiniai byloja, kad čia gyventa jau IX – XI a.

(Nukelta į 16 p.)

(Atkelta iš 15 p.)

XVIII a. šis dvaras priklausė Adakavo dvaro (kokie 6 km į Nemakščių pusę) savininkams Adakovskiams. 1752 m. dvarą nusipirko iš Trakų krašto atvykęs bajoras Andrius Rakauskas (priedas 4). Jam dar atiteko 4 kaimeliai: Kundročių, Kuturių, Nonaičių, Lauginų bei Šiurpiškės palivarkas (gyvas belikęs tik Kundročių kaimelis, jis visai prisišliejęs prie Skaudvilės miestelio). Buvusi Norkiškės dvaro sodyba susidėjo iš dviejų pastatų: buvusio dvaro centro ir už 0,5 km buvusio ūkinio kiemo – palivarko sodybos. Abi dvaro sodybos dalis jungė vaizdingas Ančios slėnis, kuriame buvęs sodas, o dabar nelikę visai nei parko, nei sodo.

Norkiškės dvaro centro sodyba suplanuota XIX a., pastatas buvo pastatytas ar iš esmės rekonstruotas 1870 m. Tai buvo medinis (suręstas iš maumedžio ir ažuolo rąstų, apkaltų lentomis) pastatas ant akmenų mūro pamato, stačiakampio plano, vieno aukšto, su mansarda. Pietinėje pusėje buvęs namo korpusui statmenas dviejų aukštų priestatas. Svarbiausias dvarelio akcentas – mezoninas: juo pabrėžtas pagrindinio fasado priešakys, mezoniną papildė prieangis su balkonu, paremtu kolonomis. Pastatas gausiai puoštas medžio drožiniais (portiko frontonas, langų ir durų apvadai, pastogės juosta, balkono baliustrada). Dvaro rūmuose buvo retų tapytų paveikslų, senų dokumentų rinkinys, nemaža biblioteka, viena didelė patalpa skirta oranžerijai. Švenčių metu namas buvo gausiai iliuminuojamas elektros lemputėmis.

Prie įvažiavimo į dvarą buvę vartai su medžių alėja, priešais rūmų pagrindinį fasadą buvęs parteris su gėlių klomba, kiek šiauriau – tvenkinukas, nuo pagrindinio kelio į sodybą vedė eglė alėja. Aplink ponų namą buvusi puikiai tvarkoma aplinka: dekoratyvūs gėlynai, takeliai, vejos, karpomos gyvatvorės, prižiūrimi Ančios šlaitai. Mano prosenelė Bronislava tame dvare tarnavo, dažniausiai jai tekdavo prižiūrėti vaiką. Be to, ji buvo siuvėja, tekdavo ir siūti. Ji pamena, kad ponai buvusi labai pasipūtusi, arogantiška, nosinaite nusivalydavusi durų rankenas, kurias lieté tarnaitės.

Sovietmečiu ši plano struktūra sunaikinta: dalis teritorijos užstatyta fermomis, nugriautos arklidės, dviaukštis medinis sandėlis ir ledainė. Kultūros darbuotojų komisija, norėjusi suregistruoti, išsaugoti sovietmečiu meno vertybes, Tauragės apskrityje apsilankė ne visuose dvaruose, tai lėmė keletas faktorių. Komisijai neleista registruoti kultūros vertybių Norkiškės dvare, kuriame tuomet buvo įsikūrę Raudonosios armijos kariškiai, nepadėjo net Švietimo ministerijos

Kultūros reikalų departamento įgaliojimas. Tuomet dvaro savininkas Kazimieras Rakauskas (priedas 4) su šeima buvo suimtas, o vėliau išstremtas į Komiją, kur ir mirė. Nors dvare, kaip buvo minėta, būta retų tapytų paveikslų, senų dokumentų rinkinys, nemaža biblioteka, bet komisija neturėjo teisės registruoti šių vertybių. Visos kultūros vertybės kariškių buvo išstampytos arba sunaikintos. Panaši situacija buvo ir kituose dvaruose, negi tada galėjai paprieštarauti Raudonajai bukalgių armijai...

Mano senelė Dangutė Norkiškės tarybiniam ūkyje dirbo statybos sektoriuje (maišė betoną „Gandrinėje“ (betono maišyklė ant pakyls), dažė, krovė lentas ir kt.) kartu su „Širšyno“ gyventoja Stase Genyte, pravardžiuojama „Kalakute“ dėl savitos burbuliuojančios kalbėsenos. Stasė – gerokai vyresnė už mano senelę, tad ji buvo tarnavusi dvare ir per poilsio minutes kartais pasakodavo senelei apie dvaro praeitį. Dabar Stasė Genyte gyvena Skaudvilėje, Kundročių gatvėje, yra labai sena ir ligota. Ji pasakojo, kad ne visa dvaro žemė buvo dirbama, buvo daug pievų, nes dvaras turėjo apie 40 karvių, pieną parduodavo. Ančios šlaite buvo padarytas rūsys, kur atšaldydavo pieną. Dvaras turėjo ledainę. Dvare buvo ir savitas vandentiekis, į virtuvę pompa pumpuodavo vandenį, laistydavo oranžerijos augalus. Dvaro lentpjūvė medieną imdavo iš dvaro miškų. Buvo pjaunamos lentos, gontai stogams dengti, daromi net karstai. Žodžiu, ekonomiškai klestėjo Norkiškės dvaras, ponai gerai gyveno, turėjo pelno, pavyzdinčiai tvarkė ūkį. Pats ponas Kazimieras Rakauskas vadovavo darbams, buvo geras organizatorius, vadybininkas, gebėjo bendrauti, sutarti, laiku išmokėdavo atlyginimus. Žmonės buvo juo patenkinti, blogu žodžiu neminėjo.

XXI a. pradžioje (2004 m.) dėl avarinės būklės nugriauti ir paskutiniai likę dvaro centro sodybos pastatai – medinis dvarelis bei medinė klėtis. Griovė Norkiškės gyventojas Juozas Andriekus su svainiu Kęstu Karlikausku (seniūnijai leidus), grubiai, į malkas... Pro kaminą išlėkė paskutiniai dvaro likučiai, pro trumpareges akis, pro žmogaus bukumą, pro laiko negailestingumą, pro bejausmiškumą... Ir visgi – kodėl taip, kodėl be atsiveikinimo... Kai kurie kaimo gyventojai apie tai išgirdo, kai dvaras jau buvo nugriautas. Net jokia atminimo lentutė nebyloja, kad čia būta kažko vertingo, įdomaus...

Susimąstau... O jei į mano kraštą atvyktų svečių, ką aš parodyčiau, kuo pasididžiuočiau, pasidžiaugčiau, pasidalyčiau... Turime muziejų, gabių menininkų, piliakalnių, gražių gamtos kampelių, seną Tauragės pilį, paminklų...

Iš kairės: dvarvietė šiandien (2008 m.); O takas ir šiandien veda į sodybą...

Tik savos vaikystės takai patys mieliausi... Pamenu, mano teta, atvykusi iš lygumų krašto, visad prašydavosi palydima ant Ančios skardžių. Sakydavo, kad jaučia kažkokį didingumą, stovėdama ant skardžio atbrailos – bijodavau, kad ji nepaslystų...

Kit¹ mano kaimelio šon¹ juosia miškas, beje, jis kertamas, niokojamas, net grybauti neįjauku – iškirsto miško „skylės“ tiesiog skaudina, kelia gailestį šiam gamtos tvariniui.

Bet ne apie tai užsiminiau. Skaudžiausia dėl „nužudyto“ dvaro. Čia anksčiau gyveno žmonės, augino vaikus. Ten vaikštinėjau su draugėmis. Mėgdavau užsibūti verandoje arba „gonkose“, kaip sakydavo prosenelė, atsiremti į storas, aukštas kolonas. Prosenelė pasakojo, kad per karą čia buvo apsistoję vokiečiai, kad jie neskriaudė vietos vargdienių, net mano mažytį dėdę Roman¹ vokiečių daktaras išgydęs be jokio atlygio ir dar davęs gabalėlį šokolado.

Jau prieš keletą metų klasingai tyliai dvaras nugriautas, supjautos malkos ir išvežiotos kažkur... O širdį taip pat tebeskauda... Beliko šiukšlių krūva, nenuvalyta teritorija... Šiukšlės gražiausioje kaimo vietoje... Sušiukšlėję žmonės...

Suprantu, kad trūksta pinigų, kad nėra už ką remontuoti, bet kodėl taip žiauriai išniekino – tikrai nesuprantu... Teliko keletas fotografijų kraštiečių knygose, Skaudvilės Karšuvos muziejuje, Tauragės „Santakos“ muziejuje... Ir ta baisioji šiukšlių krūva, kuri

skauduliu gula ant širdies... Ji ir šiandien tebėra... Nenoriu to vaizdo...

„NAUJIKĖ“

Už puskilometro nuo centrinių dvaro rūmų buvo ūkinis palivarko pastatas. Jis tebestovi ir šiandien, vietos gyventojai „Naujike“ vadina. Anksčiau pastatas buvo gražus, prižiūrimas, ten gyveno keletas šeimų: Gargasai, Karlikauskiai, Mažeikiai, Baužai, Cinovai, Juozapavičiai. Dabar belikę vieni Cinovai – Genutė ir Vidas, jų vaikai

(Nukelta į 18 p.)

„Naujike“
šiandien

(Atkelta iš 17 p.)

užaugo, išsilakstė. Pastatas apleistas, mat Cinovas nekoks „gaspadorius“, jis mieliau su taurele „draugauja“.

O senais laikais netoliese būta ir vandens malūno, bet malūnas per karą subombarduotas. Yra akmeninės prieplaukos, kanalų liekanos, yra griuvėsiai, prižėlę alksnių. Yra mano mamos Audronės Juciūtės - Anulienės, dar entuziastingos ketvirtokės, penktokės..., kapstyta žemė, po kurios sluoksniu ji rado apanglėjusių, lyg suakmenėjusių grūdų, sudegusių durų metalinių, ne visai surūdijusių kabukų. Ten yra didžiulė akmeninė girnapsū (vaikui atrodė ypatingai didelė!), uždengta žemių, sutrešusių lapų sluoksniu. Mama ir dabar pamena, su koku jauduliu ir polėkiu kapstė ir ieškojo centrinės garnos skylutės. Vaikai ir dabar mėgsta karstyti ant malūno griuvėsių, žaisti. Tik gaila, kad pakabinamojo tilto niekas neberemontuoja... O tokia romantiška savijauta sėdėti ant to liepto, žvelgti į tekančią vandenį, svajoti...

Gal ji buvo keista – maža mergaitė, vaikštinėjanti paančiais, dilgėlynais, krūmynais su užrašų knygele ir pieštuku kišenėje, žiem¹ ir vasarą, pavasarį ir rudenį, kartais ir su kastuvėliu. Ir jai buvo visai neliūdna – su ja buvo Istorija. Tiesa, lyg į koki¹ svarbi¹ ekspedicij¹ vedavosi ji mus – tris savo dukras: Rūtą, Inesą (mane), Teodorą - į tas vietas, pasakojo kaip išmanė – be pasiruošimo, be knygų, be ypatingų istorinių šaltinių. Ir tai buvo gyvų gyviausia Istorija...

Beje, mama atsimena ir prosenelės pasakojimus apie jos vyro Jono Tamošaičio ir Stanislovo Tamulio darbą tame malūne. Ji prisiminė ir pasakojimą apie čia, malūne, per Antrąjį pasaulinį kar¹ apsistojusius rusus, o už puskilometro, kaip minėjau anksčiau, „Širšyno“ dvare, buvę vokiečiai. Apie rusus senolė nieko gero nepapasakojo, tik keikė juos, kad išvedė iš tvarto paskutinį paršelį ir paskerdė, o šeima augino penkis vaikus, kad rusai mėgo lėbauti, triukšmauti, elgėsi įžūliai, grubiai demonstruodami savo pranašumą. Kai kurie būdavo itin žiaurūs – drįsdavo net prievartauti kaimo merginas. Žmonės jų bijoję, slėpdavosi.

Mano mam¹ istorijos mokytojas D. Habdangas net įspėjo, jog apie tai negalima kalbėti tarybinėje mokykloje, nelabai tada ji suprato – kodėl...

Keistas buvo tarybiniais metais istorijos mokymas – jau toks iškraipytas, kad negaliu suprasti, kaip tėveliai galėjo mokytis tokių nesąmonių. Kartą mano sesuo Rūta, VU Istorijos fakulteto Kultūros istorijos ir antropologijos specialybės studentė, rado tarp senų

knygų mamos laikų istorijos vadovėlį – ji tik plyšo juokais iš tokios absurdiškos rašliavos... Mums šiandien sunku suprasti priespaudą, autokratinį valdymą... Ir, galvoju, tegu ginčijasi, riejasi politikai – svarbu, kad atvirai išsakytų savo nuomonę, o tuose ginčiuose gal ir tiesa gims... Istorija ją patikrins...

Dyla, griūva malūno likučiai, bet kai juos ardo Laikas ir Gamta – nėra taip skaudu... Skaudu, kai pats žmogus griauna, naikina, degina, trina iš atminties, kai nemato toliau savo nosies...

NORKIŠKĖ

Tai kaimas Batakių seniūnijoje. Iki Batakių miestelio yra 6 km, iki Skaudvilės – 3 km. Tai viena seniausių seniūnijos gyvenviečių, nes archeologiniai radiniai byloja, jog čia gyventa dar IX – XI a. Archeologiniai radiniai – kryžminiai smeigtukai – atiduoti Kauno valstybiniam istorijos muziejui.

Čia būta ir puošnaus bei pažangaus dvaro, kuris priklausė Adakauskams, vėliau Rakauskams. Netoli dvaro yra kalvelė, vadinama prancūzkapiais, ten auga keletas ažuolų – galbūt Napoleono karių ten palaidota, bet kapų supilta nėra.

Per Antrąjį pasaulinį karą, 1941 m. birželį, Norkiškeje vyko tarybinės armijos 125 – osios šaulių divizijos 165 – ojo bataliono ir fašistinės kariuomenės kautynės. Žuvo apie 70 karių.

Sovietmečiu Norkiškė tapo tarybiniu ūkiu. Šiandien – kuklus laisvos Lietuvos kaimelis.

ANČIA

Čiurlena upelis sraunus,
O šaltis vis stingdo krantus.
Kovoja upelis su juo,
Ar šviečia saulė, ar teka mėnuo.

Aštrios briaunos ledinės
Veržiasi link upelio krūtinės –
Dar kelios minutės gyvybės,
Bet nieks nepalauš jo didybės.
Jis dar sugrįš į gyvenimą vėlei,

Vos saulė suteiks žavesį gėlei...
Ir čiurlens jis sen¹ja vaga,
Ir pamirš, kur nubėgo baltakasė žiema...

*Audronė Juciūtė-Anulienė, 1985-02-06
(Mano mamos eilėraštukas, sukurtas, kai jai buvo 15 metų)*

Ančia – tai dešinysis Šešuvies intakas. Upės ilgis 67 km. Ančia pradeda savo kelionį Žemaičių aukštumoje esančiose Klibalių pelkėse, už 6 km. į vakarus nuo Kražių. Pradžioje tai neplatus, krūmynų prižėlęs griovys, vietinių vadinamas deminutyvu - Ančike. Tačiau vėliau, susibėgęs su Žioge, Dube ir Skliaučiu, Ančios upeliukas tampa gana sraunus ir vandeningas.

Aukštupyje slėnis neryškus, upė vingiuoja kalvotomis lygumomis. Tačiau ties Antininkais, palindusi po Bijotų – Kražių kelio tiltu, Ančia įteka į siaurą ir gilų slėnį. Čia prasideda staigus šios upės nuolydis. Savo 67 kilometrų kelyje, leisdamasi nuo vidurio Žemaitijos aukštumų į Karšuvos papėdę, ji nusirita žemyn apie 127 metrus. Taigi vos ne po du metrus kas kilometrą.

Srauniausi upės ruožai – nuo Klutupio iki Pelos, nuo Inkstilo iki Batakių geležinkelio stoties (ties Norkiške ji ypač srauni, net graužia krantus ir gąsdina šalia gyvenančius, mus taip pat, nes šliaužia žemyn šlaitai). Čia nuolydis 2,3 – 2,5 m/km. Sušniokštusi galingais srautais pavasarį (vanduo pakyla iki 2 m), sausesnį vidurvasarį Ančia labai nusenka, vietomis galima perbristi neprisėmus batų. Ties Norkiške išmatavus didžiausią (98,6 kubiniai metrai per sekundę) ir mažiausią (0,018 kubiniai metrai per sekundę) upės nuotėkį, paaiškėjo, kad jis skiriasi bemaž 5500 kartų!

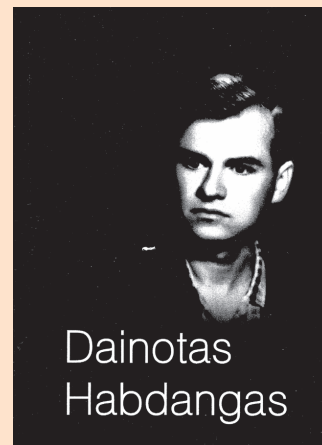
Vagos plotis svyruoja nuo 3 iki 8 metrų, o gylis nuo 0,3 iki 1,0 m., be abejo, yra ir gilesnių vietų, bet jos, ko gero, dirbtinės – išraustos, kad būtų galima maudytis. Prie buvusio dvaro malūno upė giloka (apie 2m.). Žemiau Skaudvilės, Norkiškės, Batakių link, dėl stačių krantų ir gražių atodangų 1992 m. buvo įsteigtas Ančios kraštovaizdžio draustinis, jo apimantis 309 ha. pakrančių teritorijos.

Ančia srauni išlieka iki pat santakos su Šešuvimi. Deja, pasiekusi Šešuvį, linksmuolė Ančia sutramdoma ir toliau teka jau ramiai.

Ančia – istorinė upė. Ji minima kryžiuočių kronikose. 1384 – 1402 m. sudarytuose „Lietuvos kelių pranešimuose“ Ančia ne kartą paminėta. Upė, jos statūs skardžiai padėjo karšuviams gintis nuo kryžiuočių.

DAINOTAS HABDANGAS (1932–1989)

Nuotraukoje – knygos apie
Dainotą Habdangą viršelis

GYVENIMAS

Aš atėjau ant aukšto upės šlaito.
Po kojomis – vanduo skaidrus sroveno.
Vėjelis lengvas taršė plaukus mano,
Ir spinduliai saulutės auksą švaistė.

Ir aš nuskyčiau kuklią ramunėlę,
Ją numečiau į vandenį putotą.
Krantė lakštingalos tuoj pabaigė dainuoti,
Lydėjo tylią ir nekaltą gėlę.

Taip ir gyvenimas dažnai mums lemia lemtį, -
Nė ašara nespėja džiūt ant veido,
O jau mirtis melsvas akis užskleidžia.
Tuomet tiktai lakštingalos ant upės kranto
Užtraukia šermeninį, liūdną, tyrą,
Ir tik bangelė mėlyna subyra...

Dainotas Habdangas, 1950-07-28

DAINOTAS HABDANGAS (1932–1989) – garsus Skaudvilės vidurinės mokyklos istorijos mokytojas, tautinės dvasios ugdytojas, bendruomenės budintojas. Gimęs Skaudvilėje, po to iš mokyklos suolo atsidūręs Sibire, nepalūžo. Po Stalino mirties grįžo į gimtuosius namus ir iki paskutinio atodūsio darbavosi savo gimtinės žmonių, istorijos labui.

Be istorijos mokytojo (studijavo Vilniaus universitete) profesijos turėjo dar vieną – Šiaulių medicinos mokykloje buvo įgijęs ir felčerio specialybę. Dirbo ir mokytojumi, ir felčeriu. Laisvalaikį skyrė

(Nukelta į 20 p.)

(Atkelta iš 19 p.)

Skaudvilės miestelio, apylinkių, mokyklos istorijai, kraštotyrai, rengė ekspedicijas po senąją karšuvių žemę. Jis įkūrė Skaudvilės kraštotyros muziejų, dabar pavadintą Karšuvos vardu. Buvo nuolat apsuptas savo mokinių – jaunųjų kraštotyryninkų.

Tai neeilinė asmenybė. Jo organizaciniai gebėjimai, laki vaizduotė, atkaklumas, valia, pasakotojo talentas būrė apie jį vaikus ir suaugusius. Jis ir kūrėjas: rašė eiles, prozinius pasakojimus. Skaudvilės muziejuje (jo įsteigtame) yra apie 30 D. Habdango eilėraščių. 2007 m. minėtas muziejus šventė 30 – metį.

1988 m. D. Habdangas Skaudvilėje subūrė Sąjūdžio grupę, kurią laiką jai vadovavo. 1998 m. minint Sąjūdžio 10 – metį apdovanotas Sąjūdžio atminimo medaliu (po mirties).

Lietuvos kraštotyros draugijos VIII suvažiavime 1990 m. Dainotui Habdangui buvo suteiktas šios draugijos Garbės nario vardas, gaila, kad po mirties...

Jis buvo šeimos žmogus – dėmesingas vyras ir tėvas. Šeima augino dukrą ir sūnų. Sunki liga užklupo netikėtai...

RAKAUSKAI

1752 m. Andrius Rakauskas nusipirko Norkiškės dvarą iš Adakavo dvarininko Adakovskio. Rakauskas buvo bajoras, atsikėlęs iš Trakų apskrities. Su dvaru jam atiteko ir keletas kaimų: Kundročių, Kuturių, Nonaičių, Lauginų bei Šiurpiškės palivarkas (gyvas belikęs tik Kundročių kaimelis, jis visai prisišliejęs prie Skaudvilės miestelio). Jo palikuonis Kamilis Rakauskas dalyvavo 1863 m. sukilime, todėl carinės valdžios buvo nubaustas – ištremtas į Sibirą, o dvaras nusavintas ir atiduotas rusų pulkininkui Lvovui. 18 metų Kamilis Rakauskas praleido Sibire, Tobolsko apskrityje. Grįžęs atgavo tik dalį žemės ir miško (dvarui tada priklausė apie 200 ha žemės).

Po Kamilio mirties dvarą paveldėjo jo sūnus Kazimieras. Kitam sūnui, Stanislovui Kamilis paliko Šiurpiškės kaimą su palivarku. Beje, Stanislovas palaidotas senosiose Skaudvilės kapinaitėse prie bažnytelės.

Kazimieras Rakauskas šauniai ir pavyzdingai tvarkėsi tėvo paliktame dvare. Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, 1918 m. jis buvo išrinktas į Skaudvilės apskrities komitetą. Komiteto nariai kovojo su plėšikaujančiais nusikaltėliais, bermontininkais. Vėliau vokiečių valdžia Kazimierą už šią veiklą norėjusi sušaudyti.

Beje, Kazimieras Rakauskas buvęs ir ekstremalus žmogus – jis pirmasis savame krašte įsigijo automobilį ir mėgo greitį, be abejo, koks tada galėjęs būti. Mano senelis Juozapas prisimena vieną savo tėvo Jono Tamošaičio (1907 – 1974) pasakotą istoriją, kaip ponas Kazimieras „skraidęs“ savuoju automobiliu, net ne kartą muitinėje nestabteldavęs, o pralėkdavęs su vėju... Jis buvo ir šmaikštus žmogus, nevengė su samdiniais pajuokauti, kalbėdavęs žemaitiškai.

Ant Ančios upės jis pastatė užtvanką, tiltą, elektrinę, malūną, lentpjūvę, vilnų karšyklą. Tuo metu tokie įrenginiai buvo laikomi tobulais.

Turėjo ponas žmoną – Eugeniją Stašinskaitę – Rakauskienę. Jie susilaukė vienintelio sūnaus Algirdo, kurį tekdavo prižiūrėti mano prosenelei Bronislavai. Vaikas buvo išlepus, išdykęs. Suaugęs Algirdas Rakauskas mokėsi Prancūzijoje, Vokietijoje.

Per sovietinį okupacij¹ Rakauskai buvo išvaryti iš dvaro. Dvare apsistojo rusų kareiviai. 1941 m. birželio 14 d. Rakauskai ištremti Sibiran. Kazimieras Rakauskas mirė Kirove – pakeliui į tremtį, o jo žmona Eugenija mirė 1942 m. Komijoje. Jų sūnus Algirdas tremties išvengė, nuslėpęs savo kilmę. Jis apsigyveno Kaune, dirbo vairuotojui. Hitlerinės okupacijos metais atgavo savo dvarą ir jame ūkininkavo. Karui baigiantis pasitraukė iš Lietuvos. 1944 m. su šeima išvyko į Vokietiją, vėliau į JAV.

LITERATŪRA

1. Dabulskis A. „Dainotas Habdangas“, „Kalendorius“, K., 2007.
2. Krencienė E. „Mūsų būtis vieta Skaudvilė“, Klaipėdos universiteto leidykla, Kl., 2004.
3. „Tauragės enciklopedija“, Tauragės valstybinė spaustuvė, T., 1992.
4. „Tauragės kraštas / Istorija, kultūra, meno paminklai“, Vilniaus dailės akademijos leidykla, V., 2007.
5. Interneto leidiniai: <http://www.musupaveldas.lt/main/nykstantis>; www.sniegozona.lt
6. http://vikingai.aiva.lt/vik.php?f=lietuvos_marsrutai/zemaitija/ancia

KARALIENĖS

INESA ANULYTĖ, Tauragės „Versmės“
gimnazijos IV c klasės maironietė

Esu mergaitė. Greit mokyklinis suolas liks prisiminimų atviruku atminties albume. Mintimis bėgu į priekį, svajoju, kuo galėčiau būti, ką veikti, kas man patiktų, kas pritiktų kaip moteriškosios giminės atstovei. Kur moterų daugiausia? Ir apsidžiaugiu, kad esu laisva rinktis iš daugybės specialybių, kad vyrų ir moterų teisės lygios įvairiausiose visuomeninio ir politinio gyvenimo srityse. Prisimenu (labai mėgstu istorijos pamokas), kad net Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pirmuoju statutu moterys įgijo teisių ir laisvių. Vėliau už jas kovojo šaunios mūsų rašytojos: Žemaitė, Gabrielė Petkevičaitė – Bitė, Šatrijos Ragana ir kitos moterys.

Susimąstau, kokia moteris galėtų būti mano idealas. Suprantu, kad kiekvienas esame savitas, unikalus, individualus, kad nieko nereikia kopijuoti, o tiesiog būti savimi. Bet nieko blogo, jei kažkuo žaviesi, kažką itin gerbi ir vertini.

Be abejo, šauniausios moterys yra mano mama ir „babytė“, kurias besąlygiškai myliu. Abi jos daugiavaikės mamos, abi paaukoko ne vieną savo pomėgį, svajonę, kad kuo daugiau galėtų duoti savo vaikams – dėmesio, meilės, kartu praleisto laiko, skanesnį kąsnelį, gražesnį drabužėlį. Yra ko iš jų pasimokyti... Ir baugu, kad nenuvilčiau, kad užtektų jėgų ir valios išpildyti jų ir savas svajones...

Bet norėčiau išeiti iš savojo „kiemelio“ ir pristatyti moterį, kurią labai gerbiu, vertinu, kuria žaviuosi. Tą palankumą, meilę netiesiogiai paskatino mama.

Pamenu – gal buvau kokia penktokė – mama neakivaizdžiai studijavo Vilniaus pedagoginiame universitete lituanistiką. Keletą kartų ji mane nusivežė į Vilnių, pamačiau universitetą, daug iškilių žmonių. Taip pažinau dėstytoją ir rašytoją Vandą Juknaitę. Tada įsivaizdavau, kad rašytojai yra senučikukai, žili, o mes susitikome su gyvybinga besišypsančia moterimi. Ji atrodė linksma, laiminga, mylinti savo darbą ir studentus.

Grįžtant iš universiteto, mama kiek papasakojo apie Vandą Juknaitę. Pasirodo, kad jos gyvenimo kely būta ir skaudžių išbandymų: užgesusios meilės skausmo, vyro nusigėrėjimo nuo šeimos reikalų, gimus ligotam vaikeliui, vargo, begalinių pastangų išsaugoti sūnaus gyvybę, globos savo ir svetimais vaikais, kovos už būvį, už kąsnį... O ji štai šypsosi, myli aplinkinius, nekeikia likimo ir rašo apie stiprias ir valingas pokario ir šių dienų moteris, glaudžia vaikus - „bomžiukus“, vaikus (kurių tikri tėvai „nemato“), taria jiems šiltus žodžius, maitina ir myli tik

už tai, kad jie yra Dievo kūriniai...

Ir aš noriu būti stipri, kaip ši rašytoja, kaip jos tekstų moterys: Elžbieta, Milda, Alina, Marija, „Stiklo šalies“ gyventoja. Vienu metu trapios, pažeidžiamos, net verkiančios, o kitu – tvirtos, mylinčios, motiniškos, neverkšlenančios dėl niekų, nesiguodžiančios. Tai savitos „karalienės“, nes vertina ne daiktus, ne kilmę, o vaikus, sveikatą, kaimynus – tai, kas iš tiesų brangu. Romano „Šermenys“ viena iš moterų, auginanti invalidę mergytę, sako: „Jei mano Salomėja būtų sveika, aš dabar būčiau karalienė“.

Tiesa, visos gerosios mamos yra karalienės. Karalienės pūstais rūbais vilkinčią piešiau ir aš savo mamą pradinėse klasėse. Piešiau karūną, ryškią šypseną veide, daug gėlių... Beje, buvo ir pilis – mūsų svajonių savi namai...

Atsimenu Tavošias pasakas, Mamyte,

Tą Tavo širdį mylinčią ir gerą,

Kadais aš Tau žadėjau gražią pilį pastatyti

Ir šventėms dovanoti karalaitės dvarą.

Vytautas Mačernis

„Skolinausi“ iš viso pasaulio poetų gražiausius žodžius... Piešiau šypseną, nors mama verkė, kentėjo mušama girto tėvo (jei galėčiau jį taip vadinti...), nors visos (mama ir mes – trys sesutės) slėpėmės malkinėje, daržinėje, tvartuke prie savų gyvuliukų (šie mus, atrodo, suprato ir mylėjo). Piešiau...

Ir mama ėmė šypsotis! Išsikėlėme, palikome namus tėvui – tiksliau pabėgome. Miegojome nuomojamame kambarėlyje ant grindų pamestų čiužinių, ten pat ruošėme pamokas, žaidėme, vakarais laukdavome iš darbo grįžtančios mamos – buvome laimingos...

Šiandien turime savo butą. Mama baigė keletą aukštųjų mokslų. Užteko ir vieno, bet ji sakė – reikia, kad niekas „nestumdytų“...

Dėstytoja Vanda Juknaitė palaikė mano mamą, įkvėpė tos „karalienės“ dvasios. Buvau universitete ir tą dieną, kai mama gynėsi magistro diplominį darbą. Buvo ir rašytoja. Ji padėjo ne vienam studentui. Mąščiau, kiek laiko reikėjo vien perskaityti tiek puslapių, o dar patarti. Gal ne viena naktis buvo nemiegota? Studentai, atsidėkodami už pagalbą, padovanojo rašytojai angelą. Iš tiesų ji kaip angelas sargas saugojo juos nuo nesėkmės, palaikė, padėjo.

Štai tokios moterys, kaip rašytoja, dramaturgė, eseistė Vanda Juknaitė ir mano mama, įkvepia džiaugtis gyvenimu, nepasiduoti sunkumams, norą dirbti, kurti, kovoti, mylėti, siekti daugiau nei turima, kartais daugiau nei įmanoma...

Tai – KARALIENĖS!

LITERATŪRA

1. Juknaitė V., „Šermenys“, „Alma litera“, V., 2001.
2. Daujotytė V., Parašyta moterų“, „Alma litera“, V., 2001.

KAIP AŠ SUPRANTU ŠIŲ DIENŲ PATRIOTIZMĄ?

Tauragės gimnazija. Nuotrauka iš autorės archyvo

AKVILINA KRASAUSKAITĖ, Tauragės
gimnazijos 3 b klasės maironietė

Retai susimąstau patriotinėmis temomis... Kažkaip augame mes – praktiška karta... Gal todėl, kad nepatyrėme karo, priespaudos, kovų už laisvę... Bet juk girdėjome, mokėmės apie tai... Klausėmės, širdimi pajautėme...

Taigi, kur slypi toji patriotizmo versmė? Slypi ji protėvių palikime, todėl reikia tęsti tradicijas, nepamiršti savo kalbos, tautos, meno...

Man artimiausia meno rūšis – literatūra. Ji išsaugojo mūsų – lietuvių – kelio į laisvę aprašymus, patriotinius eilėraščius, įamžino protėvių kančias. Visa tai ne tam,

kad apgailėtume jų kelią, o kad brangintume laisvę.

Priklausau maironiečių būreliui, kur daugiausia ir girdžiu kalbas lietuviybės, patriotizmo temomis. Suprantu, kad ir vienas žmogus gali būti didis, gali būti vedlys į laisvę. Poetas Jonas Mačiulis – Maironis toks ir buvo – kilnus lietuvių tautos vedlys, nuolat kviečiantis meilėti savo tėvynę, kalbą, tautą...

Manau, kad pirmasis žingsnis patriotizmo link, beje, ir pats svarbiausias – proto ir valios pasiryžimas būti savo tautos ir savo žemės sūnumi, t. y. pasiryžimas mylėti savo

Tauragės miesto riboženklis. Liudos Grikpėdienės nuotrauka

Tėvynę, domėtis jos istorija, puoselėti gimtojo krašto gamtą, žmones, gerbti tautos tradicijas, liaudies kūrybą.

Nesužavėjo poeto Maironio svetima kalba, kultūra. Jis kiekvieną dieną mynė taką lietuvių poezijai, kūrė aukštu stiliumi, „parodė, kaip sklandžiai, skambiai, reljefiškai galima rašyti lietuvių kalba“ (1, 289). Veržliu balsu Maironis prabilo ne apie save, savo kiemelį, o apie visą tautą, Tėvynę, apie jos bėdas ir negandas, apie tai, kad reikia pažangiai mąstyti – mąstyti apie laisvę, nesudėjus rankų:

Numesk, tėvynė, rūbą seną,
Kurį užvilko svetimi!
Jį meilės kerštas tekūrena
Tėvynės meilės ugnimi!
(„Užtrauksme naują giesmę“; 3, 42)

Poetas išdrįsto pabarti tautą už apsnūdimą, dvasinį apsileidimą, susitaikymą su neteisybe:

Tas ne lietuvis, kurs tėvynę
Bailiai kaip kūdikis apleis;
Kursai pamins, ką bočiai gynė
Per amžius milžinų keliais.
(„Užtrauksme naują giesmę“; 3, 42)

Maironis dažnai kalbėdavo „mes“ vardu, vadinasi, jis nesureikšmino savęs, savojo žodžio. Jis už tautos gerovę pats prisiimdavo atsakomybę:

Amžiais pavergta kelias tėvynė;
Jos atgimimą jaučia dvasia.
Ginkim ką mūsų proseniai gynė!
Žadinkim brolius meile drašia!

Ginkime kalbą, žemę, jos būdą!
Stokim į darbą kaip milžinai!
Laimina Dievas sėjimą grūdą,
Laimina vaisių: gema šimtai.

(„Nebeužtvenksi upės“; 3, 44-45)

Maironis žodžiu sugebėjo ryžtingiau kovoti nei ginklu. Jo žodis žadino lietuvių sąmonę, skatino veikti tautos labui, kad visiems būtų geriau gyventi laisvoje Lietuvoje, kad būtų galima išsaugoti savąjį tautiškumą, tradicijas, didingą praeitį ir to, kas gera, niekad nepamiršti...

Antrasis žingsnis – kūrybos medžiagos, temų, formos ieškojimas, vedantis į liaudies kūrybą – dainų, padavimų, posakių, patarlių motyvai. Tautosakinės tematikos Maironio kūryboje gana daug: čia ir sesutės, ir broleliai,

(Nukelta į 24 p.)

Paminklas Šaulių sąjungos įkūrėjui Vladui Pūtviui- Putvinskiui. Skulptorius Stepas Juška. Liudos Gripkėdienės nuotrauka

(Atkelta iš 23 p.)

ir didžiaviriai, ir milžinai, ir laukianti iš karelės sugrižtančio sūnelio motulė, ir mylinti mergelė ir kt. Dažna jo kūryboje – gamtos ir žmogaus paralelė. Kas šiame gyvenime gali būti gražiau už tėviškės gamtą, miškus, žolynus, gėles?! Girdimas Maironio kūrinuose ir gaudus atsisveikinimas su tėviške, artimas liaudies dainų sielvartingam tonui. Štai keletas tautosaka dvelkiančių eilių:

Eina garsas Prūsų žemės:
žirgą reik balnoti;
Daug kryžiuočių nuo Malburgo
rengias mus terioti.
Pasilik, sesute, sveika! Nuramink širdelę:
Aš pagrišiu nepraužęs į tėvų šalelę.
(„Eina garsas“; 3, 91)

Miškas verkia didžiagirių:
Baisūs kirviai jas išskynė;
Verkia Lietuva didvirių:
Jų neprikelia tėvynė.
(„Miškas užia“; 3,17)

Tu girele, tu žalioji!
Tu, kurią laikai išgriovė,
Tu, lietuvi, kurs vaitoji...
Jūs užmirštumėt senovę.
(„Tu girele...“; 3, 18)

Oi neverk, matušėle, kad jaunas sūnus
Eis ginti brangiosios tėvynės!
Kad, pavirtęs kaip ažuolas girių puikus,
Lauks teismo dienos paskutinės!
(„Oi neverk, matušėlė“; 3, 21)

Augo putinas, augo, žaliavo;
Skleidė žiedus prieš saulę baltai.
Kai mergaitės aplinkui dainavo,
Sirpo uogos kaip kraujo lašai.
(„Augo putinas“; 3, 36)

Už Raseinių, ant Dubysos,
Teko saulė, teka;
Geltonplaukės puikios visos
Šneka ten, oi, šneka.
(„Daina“; 3, 54)

Širdį ir upę sunku suturėti:
Vilijai bėgti, mergelei mylėti!..
Vilija skęsta į Nemuną mielą,
O bokšte liūdi mergužėlės siela.
(„Vilija“; 3, 7)

Trečiasis žingsnis – gilesnis liaudies kūrybos esmės ir tautinio charakterio suvokimas, jos lyginimas su savo dvasiniu gyvenimu. Nors poetas Maironis buvo santūrus, skalsus žodžių, ne itin siekiantis atverti savąją širdį žmogus, visgi šalia ryžtingų tautinio atgimimo idėjų, narsaus kviesliško žodžio, išnyra ir skausminga dejonė, kad dar daug tokių, kurie nenori ar nesugeba mylėti savojo krašto:

Ne, nenoriu sapnų,
Vien tiesos ir darbų;
Be atilsio noriu kariauti
Ir tada vien tiktai,
Kai sušvilpia žaibai,
Galiu krūtine atsigauti.

Tauragė. Liudos Griškėdienės nuotrauka

O tačiau kai kada
 Nuliūdimo našta
 Lyg spaudžia, lyg širdį griaudina;
 Vakarinė žvaigždė
 Ar nugirsta giesmė
 Į tolimą šalį vadina!..
 („*Nenoriu sapnų*“; 3, 59)

Nelenkdamas pečių po naštos sunkumu,
 Kaip milžinas stosis į kovą.
 Pavargti už brangią tėvynę - gražu!
 Aukščiausių turėti vadovą!
 („*Pasitikėjimas savimi*“; 3, 64)

Apie tai, kad Maironiui buvo svarbu, jog jį suprastų, rodo jo eilėraščiai. Apie tai yra rašęs ir poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas savo straipsnyje „Maironio likimo paraštėje“: „Maironį su tauta jungė poezija, ir nuo jos skyrė kartais tiesiog fatališka tarpusavio nesupratimo bei įvairiausių nesusipratimų grandinė“. Kaip žmogus, kaip asmenybė Maironis kartais būdavo lyg ir užmirštas arba lyg uždarytas į „auksinį patriotizmo narvą“. Be abejonės, jis – didis patriotas, apdainavęs pakiliais žodžiais savo brangią Lietuvą, bet kaip žmogus lieka savaip, anot Alfonso Nykos-Niliūno, „neatskleistas ir, iki tam tikro laipsnio, nesuprastas“.

Kai taip literatūriškai pamąščiau, pajutau, kad mano

žingsniai sutvirtėjo, kad ir aš žengiu patriotizmo keliu: suprantu, kad esu lietuvis, kad mano kalba sena, vertinga ir nuostabiai graži, kad mano tauta ori ir brangina savąją laisvę. Na, o tie, kiti... Jie savo nederamu lietuviui elgesiu – savo gyvenimu ir darbais – netiesiogiai išduoda mūsų tautą ir Maironį. Tai netikri lietuviai. Jie „netikri“, nes nejaučia ryšio su savo protėviais, jų žeme, tradicijomis. „Netikri“ todėl, kad palieka Lietuvą, daugelį amžių mūsų protėvių gintą ir brangintą. Tūkstančiai lietuvių šiandien plačiame pasaulyje – svečiose šalyse – ieško sotesnės duonos. Ar mes juos galime vadinti „netikrais“, kad kartu su mumis šiandien negieda „Graži tu, mano brangi tėvyne...“ Tikriausia, kad negalime, nes, susiklėsčius dažniausiai ne nuo jų priklausančių aplinkybių, čia jie sočios duonos negalėjo susirasti...

Aš stengsiuosi likti čia, Lietuvoje. Čia man gera, gražu. Čia gyvena mano tėvai, sesutė ir brolis.

LITERATŪRA:

- 1 Kanišauskaitė I., Mikalajūnas M., Žukas S., *Literatūros vadovėlis / mokinio knyga. I d.* Vilnius: Baltos lankos, 2004.
- 2 *Lietuvių literatūros enciklopedija.* Vilnius, 2001.
- 3 Maironis, *Pavasario balsai.* Vilnius, 1976.
- 4 Žukas S., *Tautosaka dabartinėje lietuvių poezijoje,* Vilnius, 1983.
- 5 „Maironio likimo paraštėje“. Interneto puslapis http://ualgiman.dtiltas.lt/2003_valstybinis.html/Nyka-Niliunas/.

Tauragės pils. Liudos Grikpėdienės nuotrauka

EILIERAŠTĒ

ALEKSANDRAVIČIENĒ ANA

Ana Aleksandravičienė.
Nuotrauka iš
A. Aleksandravičienės
archyvo

NELĒK, MĀMA...

Šalta žīma, vasarelė – šnekėn vės pušīns:
Noklīdā tuolėj Vuonelė, kas numī grūžīns?

Mėtā lek sraunės upelės, dīnas netrievuo,
Atpliešta kāp ta skīdrelė, ba lėzda savuo.

Šneka borna dainingiausė: „A navėrp tāu dūšė?
Varleli muna keliauninkė, kumet numī būsi?

Atmink kuoję tuo žemelie drabnā trepinieja, –
Šlam gīmtījė pušīnelė, ruodas varinieja.

Svėčias sīnas – ba mieloma, ba švelnoma runku, –
Gėlda, kundžiuo ton širdelė, – a dā nepakank tuo?

– Tu žėnā juk, pušīneli, negalio aš grīžtė,
Pasalūni jūda smertis užrakėna krīžkelė.

Smielis bėra, laimi dinga, stūgau skausma viejā,
Vainėkelė rūtū pėno tāi, katran mīliejau.

Ved takelis pīri kapelė, svečiuo āsam žėmie,
Akes merkas dukroželės, šauk: „Nelėk tik, mama!..

MUOTINAS RAUDA

Ketures sīnas, ketures kertės –
Kartās pasaulis aukštielninkā vertās.
Tāp būn mun liūdėnė, baisingā ēlgo...
Lūžtu kāp pīvū pašiorpusi smėlga.

Saulelė temstuntė, dīnelė gėstuntė,
Balīkt nakteli sapnelė nėšuntė.

Vīna parīpaunu, lāša pavarvėno –
Nubrauko ašara ir vielek lervėno,

Medviegalė apīlinkės. Želvitės Danguolės portėgrapėje

Žingsneli trumpēno – ēlga laukēma...
Pēnās, voi pēnās skausma karklīnā.

Šērdele ūbaun – patumsiūs gīd,
Kuovarnēs tūmet adīnas sied.

Smiele saujelie mīgt mažīlē,
Vuosilkas – akis kvēit, lēnk kalbelē.
Kalb anuos munei: „Mamok, pasēlgāa,” –
Trupo kāp gromsts kuoks... Dēlgos, sodēlgos.

Lēktuorios deguntis, līpsnelē šuokuntē...
Riepliuojo žemie gīventi namuokuntē.

LAIKINOMS

Šlamēn rudū kukšteras beržū, virveliem pīnes,
Deng kruntus muna gīmtus ir vielek liūdno.
Skrend žūseles svetor iš brungiuos Tievīnes,
Tiktās kēta meta pargrīš džiuģiu klīksmo.

Šiūrīj viejā kāp pasioten ēlga lendres plauka,
Šukum garbanuota smēlga švelnē sugrēbliūj.
Lunkstuos klevā delēkatnē, kāp kuokī ēdalgā,
Kartās mun vaidenās – Dulsinieja ka anī sapnū.

„Dērvuoneli gīmts, ir vielek tavi gniauš speigās.
Ruodīsīs līg vākalēlis mažīlēlis rikštieim narstīts,
Kruoks mintis, dīneli aus visuokēs graudulēs.

Praveizieso pruo stēkla lungeli gile skīle –
Gainiuos pūga krūpas snīga, dejūs šiaurīs.
Žalvarnē suklīks, pērštelē ēlgese sognīben,
Mun primins: „Asi žemēlie juk tēktās svetīs.“

GEGUTES

Vuo gegutes...
Kāp muoterēs bāras,
Pašīlie – saldōs
Žemūģiu skuonis.

Kēlēmā pīniu pūkū,
Žalskārēs
Aglēs līgo skarūtas
Nūtakas.

Vieģielēs upeliūkštēs
Ēšmelžtas jau.
Deg vasaras ģēri
Ligo putas.

(Nukelta i 28 p.)

Medviegalē apīlīnkēs. Želvitēs Danguolēs portēģrapējē

Pavasaris. Želviškės Danguolės portretapėjė

(Atkelta iš 27 p.)

Rainā gelsvus bituželes
Dvelksmis,
Dubenielie – akelēs
Medūtas.

Suskambiejēn pīvūsē
Dalgē,
Budes kalbēn plīna:
– Netrukem.

Tīnos žali šīna
Pradalgī,
Muotereliem baras
Gegutēs...

VĒRK ŪGELI...

Līg lūšēs, māma, vakars, jau sielin,
Dabēnūs aš balta sukņike,
Juk, žēnā, angelā nesivielin,
Gale stala – žvakelē, šaka...

Ilgesīs žvaigždi uždeg viel mielina,
Tekēna aš namuolio skubu.
Gēmst Jazulis – lunkīs prakarteli,
Prī krūtines iš aš tau glūsto.

Meiles akes – atšēloses runkas –
Švēnta dūna dalinsma kartu.

Nebeverk, ašareliu ožtenk jau,
Pasūpūk dā širdis luopišie.

Trauksu šeuda viltis ēlga, ēlga...
Tau – gīventi, mun – aukštībie židieti.
Dainavā: verk ūgeli ant smēlgas...
Parejau raštu širdē īdiete.

DŪNA

Auksa grūds viel i žemi,
Želmū dangu prakalbīns –
Plaukīs dūnas rīkeli...

Stala pūšmena – runkas
Išdalīns anuos šnekiejēma:
„Tuos pačiuos lemtīs asam.”

Luopšie dērvas guliejas,
Žmuogū suoti atnēšēs,
Lauks anas Pakīliejima.

Auksa grūds – viel i žemi –
Rogī kepals pargriovēs
Mum nu lēžes i laika.

Tieva rūpestis raika
Jau vaikīstē.
Du kalnus suglaudu maldā...
Delnus.

BAKCHANTI

Pasibrūksu pavasari skverna –
Šeušē dūšē nevaržuomās viejēs,
Lievauso pakeliū tavernūsē,
Savi vīna purslās tik aplījusi...

Bakchanalijuo strėgso – skrēs gands:
Aistrū Vīšpačiū lemti tesiejusi,
Dīnas, nāktēs i vākara blandas –
Išbarstītas... Židūta, gražiejunti.

Kel vēs gīsmes ī dungu, i debesi
Atbulē trauka pakīliejimās,
Bučēnēs īdeg skrūstu fakelus,
Verās lūpas žaismū uodisiejumīs.

Juk pavasari glaud ligu berna,
Geiduliūs alpst, daruos gegožie nieščias.
Sotverta suptīs ant anuo sparna,
Meiles sūla, ka dūšē sugriežto.

PAVĀSARĒ SMUIKS

Vo už lungū... raibuliū peizažā,
Žaras nukaukš rauduonās batukās,
Nuskub gaidas – pakruntes pasažā,
Gaiduo suvėrp medēnis kuprioks.

Nuneš pulekā natas – pavasariū
Maluoningā kasas ēššukūja.
Nusēšlūstau paklīdiele ašara –
Īvū žīdlapēs žemi rasūja.

Jaunatīs žaltīs runguos tāj tīlē,
Šliauš naktīm par nusnėgusi krunta,
Sudūžt gīsmes, širdīs kertes skīl:
Mėili šī nakti duetā surund.

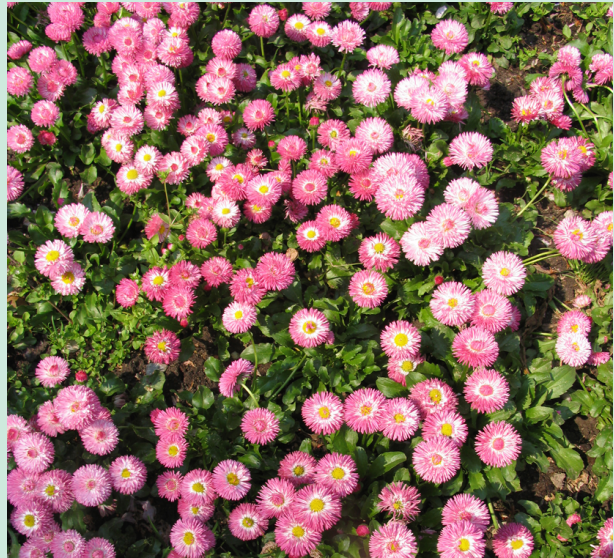
Dungus suvėrp žvaigždies atuodūsi,
Sīrpst ir skleidas žībukās tuos pīedas,
Žaižarūjantes ištrīkšt meluodėjas,
Tanciavuo smuiks Viltīs Menuoeta.

STRAZDANELI

Pīvuo biegiuojau –
Kuojeles paėlsa,
Glūda galveli
Prī žemes šėlka.

Sauli muotuli
Skreitūs sūpava,
Gluostī, mīlava,
Skrūsta bučiava.
Laumžėrgio vasnuojo,
Skambesī nuskėsto –
Šnekuo juk tavuojuo.

Ant gluotniū kalveliu –
Aukurs nešts, sukrautas,
Prī tava krūtėnes –
Glaudūs aš kap paukštės.

Pavasarė gielės. Želvitės Danguolės portėgrapėjė

PAUKŠTELĒS PĪPĀUKET...

Paukštelė pīpāun,
Dungus – gierībė,
Jupeli marga
Bābas Velikes.

Kiaušeli raiziusi,
Pīragus kepusi,
Vākalius lunka
Rikė patėpusi...

Sveista geltuonio
Žaliū kāp kvietka,
Gūžtelie rundam
Gierībiu svieta.

Bund gamta, kėlās...
Varpā – din.. dangū!
Angelā ver mum
Ramības lunga.

Gīd līg padūkėn,
Vīšpati laimėn,
Akuordā sklinda
Mīstūs ie kaimūs:

(Nukelta i 30 p.)

(Atkelta iš 29 p.)

– Būket prasinge,
Anžūlās kilket,
Dūzket kāp bites,
Laimie natilket.

PAŽEISTS PRĒVATOMS

Mīlavau
Grakštē Adeli
Šinakt pajūrie
Aš vielēk.

Geismūs sērpuom,
Kūnā vijuos...
Veino žuodio –
Drabnā lējuom.

Skandēnau jan
Gliebī
Līgo šaukšteli
Meduj.

Bučēnēs ešbrēnkēn
Sērpom,
Tik... buobas
Alkūnē kērtal!

Akes pliešes –
Buliom vārstiu:
„Aiket pēkluon,
Šaltē barščē!“

„TAŠKA“ PAŽĒBA

Isimečeu verba ī terba,
Aino pas meiložē Petrusē,
Žadieja: „Kāp dūšē tik blerbaus -
Parēk, žēbote, bac! – ešpūšo.“

Prēiajosi gruovi – neparlēpo,
Plačiausi išvare meliuoracēja,
Gelažgalē tin daugiakaušiu
Muolinga žemeli ištačēja.

Medviegalē apīlinkēs. Želvītēs Danguolēs portēgrapējē

Kruoku:

– Kuokė kėpša jūs, vīrā,
Unt sveita paleistė?

Sukrota:

– Vajezau! – če juk Suofėika, –
Tėltoka tik tekšt! – par ton bruda.

Nebūčėu aš kāp karalieni! –

Butelkas soklioks tiktā tašie,

Sakau:

– Ai, kibienė duo fienė!

Aplaistuom tan vīrėška gracėja.

Medviegalė apīlinkės.
Želvītės Danguolės portėgrapėjė

JAUNIMO POZICIJA

Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus paminklas Nasrėnuose
(Kretingos r.). Skulptorius Kęstutis Balčiūnas. Liudos
Grikpėdienės nuotrauka

Kažin kaip XIX a. lietuviai būtų atsakę į klausimą „Koks tavo stilius?“ Tikriausiai nebūtų atsakę, nes tas žodis nebuvo populiarus ir aktualus. Žvelgdami į anų

BLAIMYBĖ – MANO GYVENIMO STILIUS

LAURA KAMINSKAITĖ,
Kretingos gimnazijos
2Gc klasės mokinė

laikų gyventojus mūsų, XXI a. žmonių akimis, sakome, kad jie turėjo savitą stilių – aprangos, kalbos, gyvenimo būdo. Nuo šių dienų stiliaus jis labai skiriasi, dažnai (kai kam) atrodo skurdokas. Šiandien net mokyklinukas mėgintų įvardinti (ne)gero stiliaus privalumus. Tik ar šios žinios pažangios visuomenės garantas?

Akivaizdu, kad daugeliui mūsų dienų žmonių yra labai svarbu atrodyti „kietu“, pasitikinčiu savimi. Daugelis siekia pranokti ne save patį, bet kitus. Kad tai pasiektų, dažnai šiaandien žmonės pasirenka paprasčiausias priemones, lengvus būdus – cigaretes, alkoholį. Net tarp jaunimo girtavimas yra labai populiarus. Tai, ko gero, taip pat jau tampa stiliumi. Daugelis jaunuolių taip samprotauja: „Geri, vadinasi, esi „kietas“ bei pripažintas kitų.“

(Nukelta į 32 p.)

(Atkelta iš 31 p.)

Na o Žemaičių vyskupo, švietėjo Motiejaus Valančiaus tikslas buvo, kad kiekvienas žmogus ištartų: „Blaivybė – tai mano stilius.”

Na o šiandien pas mus girtavimas tampa kasdienybe, kurią sustabdyti vis sunkiau. Graudu dėl to, liūdna, kad net kultūringi ir mąstantys žmonės dažnai vis rečiau susimąsto apie savo ir visos Lietuvos ateitį. Mažiausiai apie tai galvoja jaunimas. Pradėjus apie tai kalbą, jis į tai tiesiog numoja ranka ir kuo toliau, tuo daugiau vartoja alkoholį.

Kodėl taip yra?

Manau, kad svarbiausia priežastis – jaunimo noras pritapti prie kitų. Liaudies išmintis sako: „Pasakyk, kas tavo draugai, ir aš pasakysiu, kas tu.” Jaunam žmogui dažnai yra svarbu pritapti prie vienos ar kitos bendraamžių grupės. Dažnai tų grupės narių nuomonė, pozicija, tampa svarbesnė ir augančiam žmogui daro didesnę įtaką negu jų tėvų ar kitų suaugusiųjų žmonių geri patarimai. Dažniausiai kitų įtakai pasiduoda silpnavaliai, kurie nesugeba tinkamai išreikšti save, savo sugebėjimus, elgtis savaip. Jiems atrodo, kad geriausia šiame pasaulyje – mėgdžioti kitus ir negalvoti apie tai, kaip pats vienu ar kitu atveju galėtų ir turėtų elgtis. Tokius jaunos žmones dažnai kamuoja baimė. Jie nuolat bijo, kad bet kurią minutę gali būti atstumti tų, prie kurių nori pritapti. Pavyzdžiui, ir mano klasėje mokosi berniukas, kuris tik piktnaudžiaudamas alkoholiu jaučiasi „kietas”, randa savęs vertų draugų. Draugų, kurie jį tik dar labiau smukdo. Jam atrodo, kad būdamas su jais jis tampa stipresnis už savo bendraamžius, gali nurodinėti kitiems, kaip elgtis ir netgi grasinti jiems. Tačiau ar toks įvaizdis iš tiesų gali suteikti „kietumo” ir pilnavertiškumo jausmą? Manau, kad ne. Nes žmonės, bijantys savęs ir gebantys mėgdžioti tik kitus, visada yra didžiausi bailiai.

Nemažai jaunimo pasineria į alkoholizmą, trokšta aplinkinių pripažinimo dirbtinio „kietumo“ sąskaita todėl, kad jiems trūksta tėvų dėmesio. Neretai manoma, kad alkoholį ima vartoti jaunuoliai, kurie gyvena nepasiturinčiose šeimose. Tačiau kur kas dažniau pasitaiko, kai turtingų šeimų vaikai, kurie turi viską, ko tik užsigeidžia, pradeda girtauti.

Kodėl taip atsitinka? Manau, kad dėl to, jog tų jaunuolių tėvai nuolat dirba ir mano, kad jų vaikams

geriau, jei mama jį stipriai apkabintų, paglostytų skaudamą vietą, papurusią galvelę? Manau, kad taip. Mažai laiko praleisdami su savo vaikais tėvai, kokią didelę reikšmę tarpusavio santykiuose turi artimų žmonių dvasinis bendravimas, artumas. Kai tėvai apie tai užmiršta, vaikai, dar būdami maži, tampa vieniši, nesuprasti, jiems sunku išsakyti tai, ką jaučia.

Ne viskas šiame pasaulyje yra blogai. Šiandien nemažai yra ir tokių žmonių, kurie galėtų ištarti, jog blaivybė yra jų stilius. Manau, kad tai dažniausiai žmonės, kurie per daug neafišuoja savo gyvenimą ir niekam nesigiria savo privalumais. Dažniausiai giriasi tie, kurie nieko neišmano. Man gyvenime didelis pavyzdys yra muzikantas Andrius Mamontovas. Tai labai šviesus žmogus, kuris turi savus įsitikinimus bei nusistatymus. Šis jaunas žmogus drąsiai kalba apie jaunimo ir kitiems žmonėms aktualias problemas ir jų sprendimo galimybes.

– Neturėjau saiko, – paklausus, kokios priežastys paskatino jį atsisakyti svaigalų, atvirai yra sakęs dainininkas viename iš savo interviu.

Ar kiekvienas šiandien, nes žinodamas, suprasdamas, kad elgiasi blogai, gali įstengti nebenuodyti savęs? A. Mamontovas tai padarė ir jo darbai nuolat spinduliuoja nuoširdumu, originalumu ir išskirtinumu. Šio dainininko atliekamos dainos yra labai įdomios, nes parodo savitą požiūrį į gyvenimą. Manau, kad šio žmogaus stilius – blaivybė. Smagu, kad šis charizmatiškas dainininkas yra jaunimo mylimas. Tai rodo, kad jauno žmogaus sugebėjimas, drąsa sakyti tai, ką jis iš tiesų mano, ginti savo tiesą, požiūrį į gyvenimą užkrečia ne vieną šių dienų jaunuolį.

Tarp mano draugų taip pat yra nemažai tokių, kurių stilius yra blaivybė. Žinoma, jie neretai išgirsta pašaipų ar užgaulių žodžių iš kai kurių savo bendraamžių, būk tai esą kvaištelėję, nes neišgėrinėja taip, kaip kiti. Manau, kad savo nuomonės ir įsitikinimų laikymasis nėra kvailas elgesys. Tvirtų moralinių įsitikinimų jauni žmonės nekreipia dėmesio į pašaipas. Jie gali laisvai ištarti, jog blaivybė – mūsų stilius.

Ar galėtume šiandien surasti žmonių, kurie rūpinasi ir stengiasi plėtoti vyskupo M. Valančiaus puoselėtas idėjas ir darbus? Žinoma, XIX a. vyskupo M. Valančiaus sakomi žodžiai buvo paveikūs. Tokio savo veiklos efektyvumo šiandien sunkiai pasiektume. Dabar labai reikia, kad į bet kurias, net ir pačias geriausias, žmonės

atidžiai išsiklausytų ir jomis patikėtų, priimtų kaip savas. Nemažai yra tokių žmonių bei organizacijų, kurios stengiasi nepamiršti ir plėtoti vyskupo idėjas. Pavyzdžiui, Mosėdžio (Skuodo rajonas) valančiukai. Ši organizacija gyvuoja nuo 1995 metų. Ji vienija net apie 100 narių. Organizacijos tikslas – ugdyti jaunimo tautišką savigarbą, pilietinį sąmoningumą ir puoselėti krikščionišką moralę, propaguoti vyskupo M. Valančiaus katalikiškas, švietėjiškas ir blaivystės idėjas bei ugdyti sveiko gyvenimo būdo nuostatas ir formuoti kritinį požiūrį į žalingus įpročius. Mosėdžio valančiukai 2006 m. įgyvendino projektą „Atrask save vis iš naujo“, suorganizavo stovyklą „Valančiukai, burkimės“. Blaivystės idėjas propaguoja ir skautų organizacija. Jaunatvišku polėkiu ir gyvenimo džiaugsmu spindi mano, Salantų gimnazijos, skautukų akys. Jų dainuojamos dainos nepalieka abejingų klausytojų. Paklausti apie savo gyvenimo stilių jie nepuls žerti populiarių, trafaretinių frazių. Jie turi savo stilių ir nebijo jo pademonstruoti kitiems. Tokios Lietuvoje veikiančios jaunimo organizacijos bendrauja ir tai jas daro dar stipresnes ir įtakingesnes. Jų puoselėjamos ir populiarinamos idėjomis užsikrečia ir kartu su jais gyvenantys, besimokantys draugai.

Vyskupo M. Valančiaus idėjos šiandien nėra pamirštos. Apie jas vis primena ir jau minėtos bei kitos Lietuvoje veikiančios jaunimo, suaugusiųjų organizacijos. Apie jas kalbama mokykloje, retkarčiais – ir žiniasklaidos priemonėse. Liūdna tik, kad spaudoje, radijuje paskutiniaisiais metais įsivyravo tradicija pirmiausia kalbėti, pranešinėti, rašyti apie tuos, kas tas blaivybės idėjas žlugdo. Ar jie verti laikraščių pirmųjų puslapių? Manau, kad kur kas didesnę teigiamą poveikį spauda darytų, jei dažniau pasakotų apie šviesius, gražius darbus dirbančius žmones.

Manau, kad būtų geriau, jei kiekvienas, nepriklausomai nuo jo užimamos vietos visuomenėje ar amžiaus, dalį savo gyvenimo skirtų, kad pasaulis, kuriame gyvename, spinduliuotų energija ir gyvybe? Blaivas žmogus – mąstanti, perspektyvi ir patikima asmenybė. „Blaivybė –mano stilius!“ Manau, kad šie žodžiai turėtų būti kiekvienu iš mūsų gyvenimo credo.

Nuotraukose (iš viršaus):
 Motiejaus Valančiaus gimtinės muziejus Nasrėnuose (Kretingos r.);
 Muziejaus direktorius Algis Čėsna ekspozicijoje;
 Muziejaus ekspozicijos fragmentas.
 Grikpėdienės Liudos nuotrauka

XXI AMŽIUJE SNINGA JUODAS KATINAIŠ ?

AGNĖS STONYTĖ,
Kretingos rajono Salantų gimnazijos 3Ga
klasės mokinė

Lietuvos širdyje. Grikpėdienės Liudos nuotrauka

Mūsų visuomenė – tai vienas kūnas, kurį sudaro daugybė narelių. Tie nareliai – mes, žmonės. Kiekvieną narelį – žmogų – jungia tam tikras dvasinis ryšys – tikėjimas. Jeigu vienam nareliui blogai, kenčia visas kūnas. Dažniausiai žmogų apninkantis blogis yra nesugebėjimas tikėti. Dabar – XXI amžius, o daugelis iš mūsų vis dar gyvename viduramžių tamsoje. Šiomis dienomis ypač aktualus misticismas verčia mane prisiminti Motiejų Valančių – žmogų, pratinusį liaudį netikėti burtais, kerais ir prietarais.

Pasikliausiu savo trečios akies gebėjimu. Pasakysiu tai, ko daugelis mūsų neižvelgia – žmonija supančiota naivumo pančiuose. Puiku! Aš gyvenu XXI amžiuje. Bet vis dar, eidama gatve, jaučiuosi lyg pasakoje. Bet ne toje pasakoje, kuri baigiasi laimingai, o pasakoje, už kurios gražią pabaigą nedrįstu garantuoti. Taigi ne taip jau ir puiku... Kas iš to, jog jaučiuosi lyg snieguolė, gyvenanti linksmų septynių nykštukų apsuptyje, kai visą mano

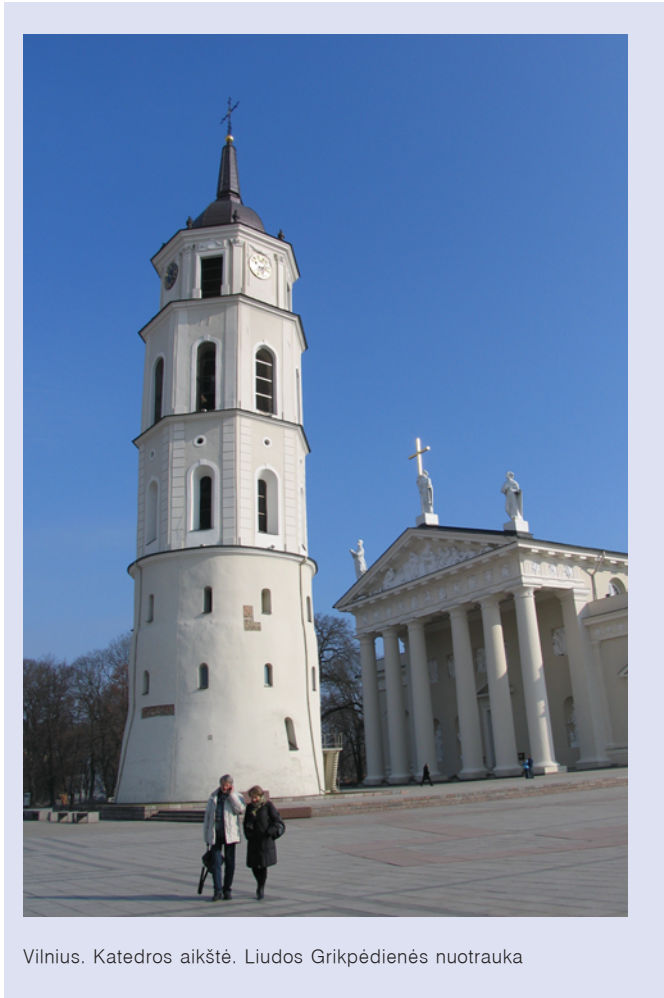
likimą kontroliuoja ragana, klausdama visažinio veidrodžio: „Veidrodėli, veidrodėli, pasakyk, kas gražiausias žemėj šioj?“ Tik šiuo atveju mūsų veidrodžiu tampa juoda katė, kuri lyg tyčia perbėga per gatvę ir ragina mus nuspjauti tris kartus per kairįjį petį. O kodėl gi ne, juk kiekvienas norime sau laimės... Tik truputį apmaudu, jog trys ant žemės nukritę seilių lašai – apsauga nuo nelaimių! Seniau mano veide buvo galima išvysti šypsena, kurią užtemdydavo pašaipos šešėlis, kai išvysdavau žmogų, kuris, pamatęs juodą katiną, lyg pamišęs pradeda spjaudytis ar tris kartus belsti į medį. Dabar man visa tai nebekelia juoko. Toks žmonių elgesys mane liūdina. Vis nesuprantu, ko ta katė kalta, jog ji gimė juoda? Mano supratimu, žmogaus nelaimių priežastis – nemokėjimas tikėti. Bet geriau tikėti absurdu, negu niekuo. Pasidėk šaukštą ant stalo ir tikėk, jog jis atneš laimę, ir po kelių dienų laimės paukštė pasibels į

Vilniaus senamiestis. Liudos Grikpėdienės nuotrauka

tavo duris. Bet negi tokį tikėjimą aš pavadinsiu žaidimu. Kai supranti, jog tai tik žaidimas, kurį žaidei didžiąją savo gyvenimo dalį vien tam, kad neapniktų kokios nelaimės, o jų gyvenime visada būna, pamatai, kad tai buvo tik nereikalingas laiko švaistymas. Žmogaus nemokėjimas tikėti mane verčia daryti vienintelę išvadą – prieš šimtmetį vyskupo Motiejaus Valančiaus pastangos mokyti žmoniją tikybės šiandien, XXI amžiuje, nyksta... Ir tai mane ragina kabintis už paskutinio šiaudo – M. Valančiaus idėjų, t. y. padėti žmonijai atsakyti viduramžiško tamsumo.

Jeigu manęs paklaustų, kaip apibūdinačiau Lietuvos Respublikos Seimą, atsakyčiau vienu žodžiu – „monstras“. Monstras, verčiantis žmones ieškoti ne tik burtininkų, bet ir ekstrasensų pagalbos, kurie sugebėtų išgelbėti Lietuvą. Jų sugebėjimus garsina radijas, laikraščiai ir televizija. Daugumai Lietuvos gyventojų šiandien televizorius – Dievas, o patys žmonės jam nuolankūs, traukiasi kuo arčiau žydrųjų ekranų ir išpūtę akis stebi, kaip dirba miklios burtininko, o kartais ir paprasto aferisto rankos rankas, kurią kortą jos atvers ir pasakys, kas valdys mano gimtąją žemę – Lietuvą? O kai kortos atsiverčia ir Lietuvos valdovas paaiškėja, lieka jam tik į rankas įduoti burtų lazdelę ir palinkėti geros kloties toliau siurbiant blaivų visuomenės protą. Seimūnai giriasi savo nepaprastais gebėjimais užhipnotizuoti žmones, jiems nežinant. Taip pat ir patį Seimą. Jo posėdžiuose svarstyti pristačius net įstatymo projektą, dažniausiai niekam net į galvą neateina mintis, ką nors esminio paklausti. Visi juk miega... Štai į Leiboristų partiją buvo įstojusi Lietuvos raganų viršininkė. Peršasi išvada, kad Lietuvos Seime gali ateiti jau ir ta diena, kai čia susiformuosekstrasensų frakcija. Guodžia tik ta viltis, kad apsimelavusius Seimo „burtininkus“ keičia „ekstrasensai“, kurie skelbiasi galintys išgydyti sunkiausias ligas. Greičiausiai išvaryti velnią ir piktašias dvasias, kurios ir yra visų nelaimių priežastis. Turėkime viltį... Taip gydyti mokantys ekstrasensai galbūt išvays velnius iš Seimo, kuriame jie seniai gerai jaučiasi... Manau, kad šiandien XIX a. plačiai visuomenėje paplitusios vyskupo Motiejaus Valančiaus puoselėtos idėjos – vienintelė išėitis, galinti padėti neleisti plisti misticizmui, ypač politikoje, kuri daug kuo lemia mūsų visuomenės gyvenimą. Motiejus Valančius buvo įžvalgus politikas. Sugebėdavo jis bendrauti net su Rusijos valdžiai, kad šios nepersekiojamas ir tuo labiau

Vilnius. Katedros aikštė. Liudos Grikpėdienės nuotrauka

nepastebimas galėtų veikti lietuvybės labui. Vyskupas vykde tiesioginį popiežiaus paliepimą – stabdė žmonių dvasinį smukimą ir visą laiką dirbo savo krašto naudai. Svarbiausia, kad šis žmogus niekada neprarasdavo savo žmoniškosios sąžinės. Jis visada išlaikydavo savo orumą. Esu tvirtai įsitikusi, jog noras tarnauti Lietuvai padeda spręsti visuomenės problemas. Reikia tik tyros žmogaus širdies. Ekstrasensų burtų lazdelės Lietuvai niekada nepadėjo ir nepadės.

Neseniai ir vėl šyptelėjau. Deja, ironiškai. Iš tiesų, aukščiausią vietą vertybių sistemos pakopoje užima meilė, bet, pasirodo, ir ši šiandien gali būti padirbta kaip koks dirbtinis medus, kurį nuolatos pirštais grabalioja smalžiai, persisunkę godumu. Nejaugi neužtenka meilės? Kam toks godumas? Nenuostabu, Lietuva pirmauja savižudžių skaičiumi... Galbūt kai kam iš tiesų tai vienintelis būdas išsigelbėti iš šio pasaulio košmarų. Apgaudinėti save, jog įstengiame meilę

(Nukelta į 36 p.)

(Atkelta iš 35 p.)

pasigaminti. Taip pat paprastai, kaip ir rytinę arbatą. Bet tai ne išsigelbėjimas. Mylėti mes mokame. Mylime kitą savo artumu, atvirumu, geraširdiškumu, rodydami tikrą, žmogišką meilę. Taip žodžiai „tikrą“ ir „žmogišką“ čia, mūsų visuomenėje, labai reikalingi. Juk būtent tie godūs smaližiai neskiria, kas yra tikra, o kas dirbtina... Jie trina savo lipnius pirštus, kai laikraštyje pamato, kokios senos moteriškos patarimą, kaip arbatinių žolelių dėka priversti kitą tave įsimylėti. Ir vėl burtai, vėl kerai, spontanišku greičiu gražinantys mus į viduramžių tamsą.

Motiejaus Valančiaus netenkino viduramžiškas pamaldumas. Jis norėjo išugdyti apsišvietusią visuomenę. Į kiekvieną bažnyčią buvo išsiųsti raštai, kuriuose buvo nurodyta prie kiekvienos parapijos bažnyčios įsteigti mokyklą. Jose buvo mokoma tikybos. Žmonių širdyse buvo skiepijama tikra meilė Dievui, Lietuvai, žmonijai. O dabar spragtelį pirštu ir štai išgėręs kokį dilgelių, usnių ar balandų sirupą – tu jau mylimas. Man, pavyzdžiui, kur kas vertesnis ištikimo šuns vizginimas uodega nei šimtas tokių netikrų meilių. Meilių, kurias platina vartotojiška kultūra. Kokie be galo naivūs tie, kurie toliau elgiasi taip pat – įsimyli ir kitą priverčia mylėti

burtų, kerų galia. Tai lyg kaleidoskopo paveikslėliai: vos pasuki – vaizdelis vis kitoks, o iš tikrųjų prieš akis – tas pats. Ta pati apgaulė, tas pats laiko švaistymas. Tikiu, jog M. Valančius man pritartų ir pasakytų: „Taip būti toliau nebegali“. Manau, kad vienas iškiliausių Švietimo amžiaus atstovų – Volteras yra teisy sakydamas, jog „Pasaulį šį paliksim lygiai tokį pat kvailų ir bjaurų, kokį radome į jį atėję“.

Ne viduramžiai, bet vis dar sninga juodais katinais... Burtų ir kerų XXI a. neišsklaido joks tornado, nes dabar tokio žmonių tikėjimo, kaip M. Valančiaus laikais, nebesutinkame. Metams bėgant, pamažu tikėjimas traukiasi iš žmonių sąmonės, virsta abstrakčiomis, tarsi išdžiūvusiomis sąvokomis, todėl mūsų dvasinis artumas tampa tolimas. Ir visa tai man primena karnavalo pabaigą, kai visos kaukės nusiimamos. Tada pamatome, kas iš tikrųjų buvo tie, už kuriuos laikėme kumščius ir kurių žodžiais, žadančiais naują, geresnį gyvenimą, tikėjome. Tada atsiskleidžia tikrovė ir ji tampa įvertinta, o visos iliuzijos sudūžta.

Taigi Motiejaus Valančiaus idėjos ir puoselėtos vertybės – dvasingumas, patriotiškumas ir didelis ryžtas – vienintelė išeitis, išskleisti tikėjimo žiedą kiekvieno mūsų širdyje...

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų statybos. 2009 m. pavasaris. Liudos Griškėdienės nuotraukos